

Зміст

Огляд	2
Частина 1. Уроки Халаб'ї: зловісне попередження	4
Частина 2. ЗМЗ: найсмертоносніша загроза	7
Частина 3. Катастрофа з правами людини	13
Частина 4. Тероризм, корупція, війна	19
Частина 5. Десятиріччя обману й виклику	25
Частина 6. Будівництво майбутнього для іракського народу	27
Хронологія інцидентів між Іраком і представниками ООН за 1991–2002 роки	32

ІРАК

Від страху до свободи

Ірак на чолі з Саддамом Гуссейном загрожує миру і безпеці світової спільноти, оскільки Ірак під управлінням тирана став осередком зброї масового знищення, державної підтримки тероризму, міжнародної агресії і невпинного наступу на права людини. ■ У своєму виступі 12 вересня 2002 року в Організації Об'єднаних Націй Президент Буш заявив:

«Історія, логіка й факти приводять до єдиного можливого висновку: режим Саддама Гуссейна – це смертельна загроза, яка весь час зростає. Припускати протилежне означало би плекати надію всупереч усім доказам. Виходити з добросовісності цього режиму – це значить зробити життя мільйонів людей і мир у всьому світі ставкою в цій небезпечній грі. І ми не маємо права брати на себе такий ризик».

Сьогодні міжнародна спільнота в особі ООН робить важливий крок до відвернення загрози, що йде від Іраку, одногосно вимагаючи пред'явлення і ліквідації зброї масового знищення, якою володіє Ірак, – причому негайно і без будь-яких умов. ■ Крім того, в резолюції 1441, одногосно прийнятій усіма 15 членами Ради Безпеки ООН 8 листопада 2002 року, підтверджується, що Ірак істотно порушував і продовжує порушувати взяті ним зобов'язання. В резолюції також сказано, що подальші порушення з боку Іраку викличуть серйозні наслідки. ■ Після прийняття Радою Безпеки цієї резолюції Президент Буш заявив:

«Прийнята сьогодні резолюція означає, що іракський режим повинен скласти останній для нього екзамен. Ірак мусить негайно, без зволікань або переговорів, здійснити повне

роззброєння, погодитися на повномасштабні інспекції й докорінно змінити ту позицію, яку він займає вже більше десяти років».

З часу поразки у війні в Перській затоці 1991 року Саддам Гуссейн демонструє свою зневагу до міжнародної спільноти, ігноруючи неодноразові вимоги ООН про ліквідацію хімічної, біологічної і ядерної зброї, якою він володіє. Ігноруються й вимоги ООН про те, щоб Багдад припинив репресії щодо власного народу, звільнив в'язнів із числа іноземних громадян, повернув викрадену ним власність і перестав незаконно експлуатувати програму «Нафта в обмін на продовольство». ■ Ірак на чолі з Саддамом Гуссейном – це справжня катастрофа в галузі прав людини: тисячі громадян у цій країні систематично потерпають від незаконних арештів, тортур і страт. Свобода слова, свобода релігійної практики, право на об'єднання за політичними ознаками, недоторканність приватного життя і належна правова процедура – всі ці поняття не існують для Іраку. ■ Режим атакує й експлуатує релігійні общини в Іраку так само безжално, як і будь-які інші групи, що виступають проти його влади або намагаються забезпечити собі хоча б якусь незалежність. Багдад проводить жорстоку кампанію, в ході якої релігійних лідерів і послідовників мусульманшиїтів, які становлять більшість населення країни, безпідставно затримують на тривалі терміни і страчують без суду і слідства. ■ Іракські збройні сили і спецслужби використовувалися для етнічних чисток цілих районів на території Іраку, що, за наявними даними, вже призвело до появи в країні 1 мільйона переміщених осіб, а також для жорстокого переслідування представників меншин та тих, кого режим вважає дисидентами. В ході таких рейдів іракські сили все частіше використовували хімічну зброю проти неозброєних мирних жителів. ■ Саддам Гуссейн вдається до впертих спроб зосередити

Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй.

в своїх руках хімічну, біологічну і ядерну зброю, незважаючи на зусилля міжнародних інспекторів і всеосяжні санкції, і робить це за рахунок втрат і страждань іракського народу. ■ Ірак, як і раніше, залишається державою-спонсором тероризму і продовжує давно започатковану ним стратегію політичної підтримки і надання притулку цілому рядові терористичних організацій. ■ Іракський режим також проводить активну програму підготовки, навчання й організації терористів: одним із найвідоміших центрів такої діяльності є табір Салман Пак. Більш того, є досить переконливі

підвищення добробуту іракського народу. ■ З 1979 року, коли Саддам Гуссейн отримав усю повноту влади, він двічі втягував країну в спустошливі конфлікти – у війну з Іраном і вторгнення в Кувейт. Жоден із цих конфліктів не приніс іракському народові нічого, крім важких випробувань, смертей, поразок і національного приниження. ■ Сполучені Штати хочуть, щоб Ірак перетворився на демократичну й цілісну державу, яка живе в мирі зі своїми сусідами, і став поважаним учасником міжнародної спільноти. Поява нового уряду в Іраку без Саддама й репресивного оточення, яким

Іракські курди на місці масового поховання й меморіалу в місті Халаб'я.

докази того, що бойовики «Аль-Каїди», які втекли з Афганістану, знайшли собі притулок на території Іраку. ■ Корупція в Іраку – ендемічне явище; вся країна багато в чому функціонує так, ніби вона є власністю Саддама Гуссейна та його родини. Контрабанда нафти, завищення цін на її продаж та інші маніпуляції щодо санкціонованої ООН програми «Нафта в обмін на продовольство» – ось головні джерела нелегальних доходів Саддама. Всі ці незаконно отримані кошти поступають у розпорядження його сім'ї та його прибічників, замість того, щоб спрямовуватися на

є його сім'я, його клани і приспівники, дозволило б міжнародній спільноті об'єднаними зусиллями загоїти рани, отримані іракським народом протягом минулого десятиріччя, й допомогти йому відновити своє соціальне, економічне й політичне життя. Іракський народ справді заслуговує на це. □

ЧАСТИНА 1. УРОКИ ХАЛАБ'Ї: ЗЛОВІСНЕ ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Тільки після того, як перша хвиля повітряних і артилерійських ударів загнала жителів у підземні сховища, іракські вертольоти й літаки повернулися назад для того, щоб скинути на землю пекельну суміш іприту й нервово-паралітичних газів.

16 березня 1988 року курдське містечко Халаб'я, розташоване поблизу кордону Іраку з Іраном, мало нещастя опинитися на лінії фронту ірано-іракської війни, яка до цього часу йшла уже восьмий рік. Мешканці цього містечка, кількість яких тоді становила трохи більше як 50 тисяч чоловік, добре знали, що таке війна із застосуванням звичайних озброєнь, але вони були зовсім не готові до того кошмару, який звалився того дня на них із неба і досі продовжує мучити і тих, хто вижив, і їхніх дітей.

Журналіст Джеффри Гольдберг, який багато писав про події в Халаб'ї, сказав у радіоінтерв'ю:

«Зрозумійте, тут спрацював диявольськи хитрий план. Іракці знали, що газ важчий за повітря і обов'язково просочиться в погребі і підвали, але перед тим треба було протягом кількох годин обстрілювати цей населений пункт звичайними артилерійськими снарядами, щоб його мешканці зробили те, що вони завжди робили під час артобстрілів, тобто побігли ховатися в підземні укриття. Коли люди поховались у підвалах, іракці вдалися до хімічної атаки, перетворивши ці підвали на справжні газові камери».

Коли потік газ, загинули тварини, птахи загертво впали з дерев, охоплені панікою люди, багато з яких осліпло в результаті дії хімічних речовин, підхопили дітей, що кричали й задихались, і спробували тіка-

ти в бік центру містечка. У статті Гольдберга в журналі «Нью-Йоркер» наводиться розповідь одного зі свідків – Нурі Гама Алі, який повів свою сім'ю в Анаб, розташований недалеко від Халаб'ї переселенський центр для тих, чий селища було знищено іракською армією.

Коли фотографії скорчених мертвих жертв уперше постали перед очима вороженого світу, було висловлено припущення про те, що кілька сотень чоловік загинуло внаслідок значно масштабніших хімічних атак проти іранських сил. Але проведене згодом розслідування довело протилежне.

На сьогодні й урядові, й незалежні експерти погоджуються з тим, що в результаті атаки в березні 1988 року загинуло до 5000 мешканців Халаб'ї. Більш того,

Жертви замовлених режимом хімічних атак на цивільних жителів Халаб'ї в північному Іраку, березень 1988 року.

«По дорозі в Анаб померло багато жінок і дітей. По землі стелилися хмари газу. Вони були важкі, й ми ясно їх бачили». Навколо вмрзали люди, розповідав він. Коли хтось із дітей уже не міг іти далі, сповнені жаху батьки кидали свою дитину. «Багато дітей так і лишилися лежати на узбіччі. Така сама доля спіткала і старих. Вони бігли разом з усіма, але потім вони переставали дихати й падали мертві».

спосіб здійснення цієї акції очевидно свідчить про те, що режим зацікавлений у застосуванні хімічних речовин для залякування населення.

«Аль-Анфал»

Події в Халаб'ї не були ні відхиленням, ні актом відчаю з боку режиму, що загруз у тяжкій, затягнутій війні. Ні, вони стали частиною продуманої, великомасштабної

кампанії, що отримала назву «Аль-Анфал» і мала на меті винищення й витіснення курдського населення північних районів Іраку. В опублікованому 1994 року детальному дослідженні організації «Хюман райтс вотч» міститься висновок про те, що кампанію «Аль-Анфал» 1988 року було спрямовано на винищення іракських курдів і її результатом стала смерть принаймні 50 000, а можливо, і 100 000 чоловік, серед яких було багато жінок і дітей.

В 1987-1988 роках Багдад здійснив близько 40 атак проти іракських курдів, і ці атаки спричинили тисячі смертей. При цьому багато людей загинуло і в результаті застосування режимом традиційних методів: нічних військових рейдів для викрадення чоловіків і підлітків, яких потім страчували і скидали у спільні могили. Інших членів сімей – жінок, дітей, старих – арештовували на невизначений час і утримували в надзвичайно важких умовах або силоміць виганяли з будинків і відправляли в необлаштовані табори для переселенців. Як зазначено в доповіді «Хюман райтс вотч», іракські сили рівняли із землею цілі селища – будинки, школи, магазини, мечеті, ферми, електростанції – все, щоб викоринити місцеві общини.

Отруйний спадок

Здійснена в 1988 році хімічна атака на Халаб'ю залишила після себе жорстокий і стійкий спадок.

На початковій стадії смертоносна суміш із іприту, речовини шкірно-наривної дії, яка діє на слизову оболонку носа, гортані й легенів, і нервово-паралітичних речовин, таких як зарин, табун і VX, вражала очі й дихальні шляхи жертв. У тих, хто вижив, були серйозно ушкоджені легені, причому деякі з них тимчасово або назавжди втратили зір.

Разом із тим застосовані хімічні речовини потрапили і в їжу, і в воду; в результаті досліджень, проведених Медичним

ХІМІЧНА ЗБРОЯ

Іприт: Рідка речовина, яка виділяє небезпечні випари, що викликають на вражених ділянках шкіри опіки й пухирі. При вдиханні іприт вражає дихальні шляхи, при проковтуванні викликає блювоту й діарею. Він атакує і вражає очі, слизові оболонки, легені, шкіру і кровотворні органи. У 1983–1988 роках Ірак багаторазово застосовував іприт. Найсерйозніший із тривалих наслідків дії іприту пов'язано з тим, що він є канцерогенною і мутагенною речовиною; протиотрути від нього немає.

Табун: Безбарвна або коричнювата рідина, нестійкий отруйливий засіб нервово-паралітичної дії, схожий на пестицид. В залежності від ступеню ураження можливі такі форми реакції, як втрата зору, утруднене дихання, м'язові судоми, потовиділення, блювота, діарея, кома, конвульсії й зупинка дихання, що призводить до смерті. Він був узятий на озброєння і використовувався теперішнім іракським режимом.

Цианід: Дуже отруйна хімічна речовина, яка при вдиханні, ковтанні або контакті зі шкірою діє на споживання кисню організмом. Викликає утруднене дихання, конвульсії, кому і, можливо, смерть.

Зарин: Безбарвна речовина або пара, яка залежно від ступеню ураження може викликати втрату зору, утруднене дихання, м'язові судоми, потовиділення, блювоту, діарею, конвульсії, кому й зупинку дихання, яка призводить до смерті. Висока концентрація може виявитися смертельною, про що свідчить застосування у 1995 році зарину організацією «Аум Сінріке» в токійському метро. Ірак визнав, що виробляє 100–150 тонн зарину і взяв його на озброєння, наповнивши зарином артилерійські снаряди, 122-міліметрові ракети й авіаційні бомби.

VX: Масляниста рідина, стійка, чиста, без запаху; вважається однією з найтоксичніших речовин, які будь-коли вироблялися. Розпилений у повітрі VX може вбити за лічені хвилини, але поступає в організм в основному через шкіру. Можливі форми реакції – втрата зору, утруднене дихання, м'язові судоми, потовиділення, блювота, діарея, кома, конвульсії й зупинка дихання, що призводить до смерті. Іракський режим вперто намагався приховати від інспекторів ООН масштаби свого арсеналу VX. З 1988 по 1990 рік Іраком було вироблено близько чотирьох тонн цієї отруйливої речовини. У 1998 році інспектори ООН із роззброєння виявили ознаки VX на іракських ракетних боеголовках.

Джерело: Державний Департамент, Бюро нерозповсюдження.

інститутом Халаб'ї, було отримано задокументовані дані про те, що дія цих речовин на здоров'я місцевого населення має шкідливий і тривалий характер. Ідеться про зростання ракових захворювань, зокрема раку кишок, захворювань дихальних шляхів, про збільшення кількості викидів і безпліддя у жінок. І, напевно, найтрагічніший наслідок: надзвичайно багато серйозних і небезпечних для життя відхилень в організмі дітей Халаб'ї.

Одним із перших зарубіжних експертів, що взялися за вивчення наслідків застосування отруйних газів у Халаб'ї, стала Крістін Госден, британський професор медичної генетики, яка вперше приїхала в північний Ірак у 1998 році й заснувала Медичний інститут Халаб'ї. У статті, опублікованій того ж року в «Вашингтон пост», вона писала:

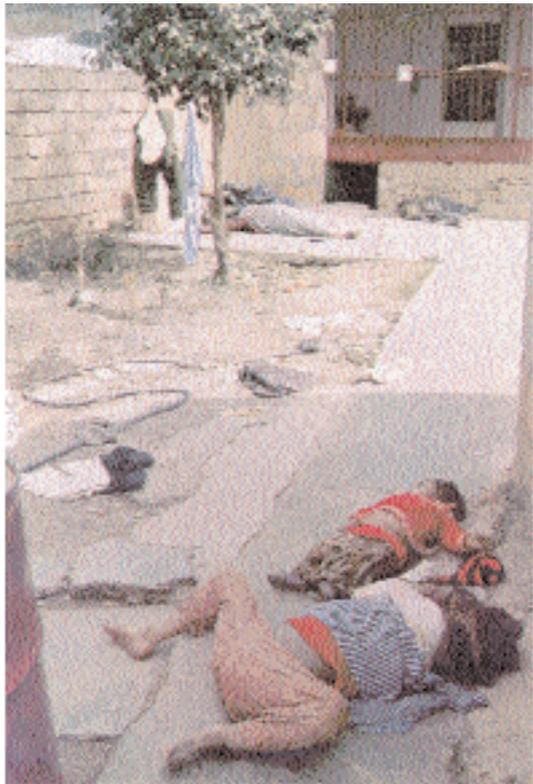
«Те, що я побачила, виявилося набагато гіршим, ніж я чекала, а саме: катastroфічні наслідки через 10 років після атаки. Застосовані тоді хімічні речовини викликали серйозні ушкодження очей, органів дихання і неврологічних систем. Багато людей втрапили зір. Частим явищем стали захворювання шкіри, в тому числі наявність глибоких рубців, які в багатьох випадках провокують рак шкіри».

«Разом із місцевими лікарями ми порівняли місцеву статистику таких відхилень і захворювань, як безпліддя, вроджених вад і каліцтв, ракових захворювань (у тому числі раку шкіри, голови, шиї, респіраторної системи, шлунково-кишкового тракту, молочних залоз і ракових захворювань серед дітей) з результатами медичних обстежень населення одного з міст у тому самому районі. Ми виявили, що в Халаб'ї такі відхилення й захворювання зустрічаються у три-чотири рази частіше – навіть через 10 років після хімічної атаки. Все більше

дітей помирає щороку від лейкемії та лімфоматозу».

У висновку Медичного інституту Халаб'ї, складеному за результатами дослідження наслідків хімічної атаки, сказано:

«При тому, що застосування цієї зброї потягло за собою цілий ряд страшних і прямих наслідків, таких як негайна загибель людей, опіки шкіри й очей, з документів іракського уряду випливає, що вона свідомо застосовувалася для

того, щоб викликати тривалі наслідки, зокрема ракові захворювання, вроджені дефекти, неврологічні проблеми і безпліддя. Є дані про те, що ці бойові речовини, із їхньої низькою собівартістю й сильною смертоносною дією, застосовувалися в різноманітних сполуках силами керівної партії Баас при спробах визначити їхню ефективність як зброї терору й війни».

Майк Емітай, виконавчий директор Курдського інституту у Вашингтоні, сформулював один із важливих уроків Халаб'ї: «Після подій 11 вересня і випадків розповсюдження сибірської виразки вслід за ними стало ясно, що ніхто не застрахований від застосування зброї масового знищення. Народ іракського Курдистану став найчисленнішим цивільним населенням, яке постраждало від дії такої зброї. Користь, яку здобуває для себе міжнародна спільнота при вивченні страшного досвіду цих людей, справді безцінна».

Халаб'я й «Аль-Анфал» – це не просто уроки історії, але і своєрідні попередження про те, чим можуть загрожувати світові в майбутньому Саддам і його режим. Відразу після атаки в Халаб'ї іракські солдати, оснащені засобами хімічного захисту, повернулися туди для вивчення ефективності своїх дій. Вони розділили цей населений пункт на квадрати і стали визначати кількість і місцезнаходження загиблих. □

(Вгорі) Громадяни Халаб'ї не мали ніякого захисту проти хімічного нападу в 1988 році. (Внизу) Застосування в Халаб'ї бойових хімічних речовин у 1988 році – знімок з відстані.

ЧАСТИНА 2. ЗМЗ: НАЙСМЕРТОНОСНІША ЗАГРОЗА

Саддам Гуссейн вдається до систематичних та впертих спроб оволодіти зброєю масового знищення (ЗМЗ), незважаючи на свою військову поразку, прийняті Радою Безпеки ООН резолюції, міжнародні інспекції, економічні витрати, політичну ізоляцію, всеохопні санкції й наслідки для благополуччя свого народу. Наполегливість і масштаби зусиль, що їх витрачає Ірак для отримання цієї зброї, такі, що багато спостерігачів роблять висновок про те, що Саддам розглядає її не просто як атрибут національної потужності, а як найважливішу умову зміцнення своєї особистої влади.

Іншими словами, відмова від газу VX чи біологічних агентів, таких як ботулінічний токсин, для Саддама означала б удар по самих основах страху і терору як інструментові управління іракським народом і створення загрози для сусідніх держав.

Режим так само систематично бреше, коли йдеться про його спроби розробляти і приховувати зброю масового знищення від міжнародної спільноти. Ось що сказано у листі Саддама Гуссейна, надісланому на адресу Генерального секретаря ООН 19 вересня 2002 року: «Цим ми заявляємо, що Ірак не має ні ядерної, ні хімічної, ні біологічної зброї».

Кожна частина цієї заяви викликає серйозні сумніви.

У квітні 1991 року задля припинення бойових дій після поразки Іраку й витіснення його збройних сил із Кувейту силами коаліції Багдад беззастережно погодився виконувати резолюцію 687 Ради Безпеки ООН, згідно якої Ірак повинен був декларувати і знищити або «знешкодити» зброю масового знищення, яка в нього була, й відмовитися від розробок або придбання такої зброї в майбутньому. Для забезпечення практичного виконання

резолюції 687 і наступних резолюцій Ради Безпеки Організація Об'єднаних Націй заснувала Спеціальну Комісію ООН (ЮНСКОМ). При цьому особлива відповідальність за контроль у ядерній сфері, як і раніше, покладалася на Міжнародну агенцію з атомної енергії (МАГАТЕ).

Протягом 90-х років Ірак проводив політику обструкції, приховування і прямого втручання в роботу інспекторів ЮНСКОМ, що займалися перевітками

їхній роботі. Елітні спецслужби Іраку організували широку кампанію приховування і обману для того, щоб приховати викривальні для режиму документи й матеріали, що заважало вирішенню ключових проблем стосовно програм у галузі ЗМЗ, які ними проводяться».

І тільки в результаті неослабного тиску з боку інспекторів ООН вдалось добитися

Головний інспектор ООН Ганс Блікс (праворуч) і керівник МАГАТЕ Мохамед Ель Барадей прибувають до Іраку 18 листопада 2002 року, щоб відновити пошук зброї масового знищення.

озброєнь. Вся ця політика мала на меті приховування і збереження Іраком значної частини інфраструктури, боеголовок, арсеналів і науково-технічного досвіду, пов'язаного з програмами в галузі зброї масового знищення. Ось що сказано в опублікованій у жовтні 2002 року доповіді Центрального розвідувального управління (ЦРУ) під назвою «Іракські програми в галузі зброї масового знищення»:

«Багдад намагається зберегти недоторканною значну частину наявних у нього арсеналів ЗМЗ, бойових речовин, обладнання й досвіду, і з цією метою протягом багатьох років вводить в обману інспекцій ООН і перешкоджає

від Іраку достовірніших декларацій про кількість і склад наявних арсеналів. Але, як сказано в доповіді ЦРУ, «Ірак так і не надав ні вичерпної інформації з приводу прогалин і нестикувань у своїх деклараціях, ні вартих довіри доказів повного знищення запасів своєї зброї й виробничої інфраструктури».

В 1988 році ЮНСКОМ остаточно припинив інспекційну діяльність в Іраку, прийшовши до висновку про те, що брехливість іракського режиму та його втручання в роботу інспекторів зробили неможливим подальше виконання ними своїх обов'язків. На зміну ЮНСКОМ прийшла Комісія ООН з моніторингу, перевірок та інспекцій (ЮНМОВІК), яку

Документально зафіксовані атаки Іраку із застосуванням хімічної зброї*

Дата	Місце	ОР	Кількість загиблих
Серпень 1983 року	Хайдж-Умран	Іприт	Менше ніж 100
Жовтень-листопад 1984 року	Панджвін	Іприт	3000
Лютий-березень 1984 року	Остров	Іприт	2500
Березень 1984 року	Маджнун		
Березень 1984 року	Аль-Басра	Табун	Менше ніж 100
Березень 1985 року	Болого Хавіз	Іприт/табун	3000
Лютий 1986 року	Аль-Фав	Іприт/табун	8000-10 000
Грудень 1986 року	Умм-ар-Расас	Іприт	Більш ніж 1000
Жовтень-листопад 1984 року	Панджвін	Іприт	3000
Квітень 1987 року	Аль-Басра	Іприт/табун	5000
Жовтень 1987 року	Сумар/Мехран	Іприт/нервово-паралітичні речовини	3000
Березень 1988 року	Халаб'я	Іприт/нервово-паралітичні речовини	5000

*Саддам Хуссейн почав купувати особливі види озброєнь у 1974 році, коли, будучи віце-президентом, він сформував і профінансував елітний Комітет стратегічного розвитку, вказує автор Саїд К. Абуріш

Діти, що гралися надворі, не встигли втекти додому перед вибухом бляшанок з хімічними речовинами (Халаб'я, 1988).

Іранські солдати, вражені хімічною зброєю під час Ірано-іракської війни, проводять демонстрацію проти німецького судочинства біля Посольства Німеччини в Тегерані.

було засновано у грудні 1999 року згідно резолюції Ради Безпеки.

Протягом останніх трьох років Ірак відмовлявся приймати у себе інспекторів ЮНМОВІК. У 1997 році, заступаючи на посаду першого керівника ЮНСКОМ, шведський дипломат Рольф Екеус заявив:

«Поведінка нинішнього лідера Іраку свідчить про його прагнення розповсюдити свій вплив далеко за межі своєї країни. Ці грандіозні задуми передбачають доступ до зброї масового знищення і засобів його доставки».

«Імовірність того, що будь-яке альтернативне керівництво Іраку продовжуватиме програми в галузі зброї масового знищення, постає дуже сумнівною, якщо врахувати, що наслідками такої політики стануть санкції, політична ізоляція й колосальні фінансові втрати від блокади експорту нафти».

Хімічна зброя

В 70-і роки Ірак приступив до втілення амбіційної програми створення хімічної зброї і застосовував цю жакливу зброю як у ході восьмирічної війни з Іраном, так і в ході кампанії «Аль-Анфал» проти курдів. Згідно документів, збройні сили Іраку атакували іранські й курдські цілі різноманітними сумішами іприту, табуну й зарину, використовуючи як засоби доставки авіабомби, 122-міліметрові реактивні снаряди, каністри для розсіювання пилу, схожі на ті, що використовуються в сільській авіації, а також звичайні артилерійські снаряди. Відповідно до наявних оцінок, поряд із тисячами іракських курдів у ході проведених Іраком хімічних атак загинуло більш ніж 20 000 іранців.

Ще до свого вимушеного від'їзду з Іраку в 1998 році інспектори ООН добилися знищення більш ніж 40 000 хімічних

боєприпасів, майже 500 000 літрів бойових хімічних речовин, 1,8 млн. літрів хімікатів, що використовуються для виробництва хімічної зброї, а також семи типів систем доставки, включно з боеголовками балістичних ракет.

Але, незважаючи на ці серйозні цифри, існують отримані з багатьох джерел переконливі свідчення того, що Ірак, як і раніше, володіє арсеналом бойових хімічних речовин, серед яких, імовірно, присутні газ VX, зарин, циклозарин та іприт. Більш того, дуже ймовірно, що Іракові вдалося приховати від перевірок вихідні хімічні речовини, виробниче обладнання і документацію, необхідні для продовження програми в галузі хімічної зброї.

Існує принаймні два моменти, які стали надбанням громадськості і дають підставу для такого твердження. Одним із них є виявлений ЮНСКОМ документ іракських ВВС, датований 1998 роком, який показує, що Ірак завищив число хімічних бомб, насправді застосованих ним у ході війни з Іраном, – інакше кажучи, йдеться

про спробу приховування невикористаних бомб від стороннього контролю. Другий момент, згідно доповіді ЦРУ, опублікованої у жовтні 2002 року, полягає в тому, що Ірак так і не надав остаточних даних ні про 15 000 реактивних снарядів, які були

основним засобом доставки бойових речовин нервово-паралітичної дії, ні про 550 артилерійських снарядів, заповнених іпритом.

Ірак, як і раніше, розширює свої об'єкти подвійного призначення, які, на думку експертів, можуть бути швидко переведені в режим виробництва хімічної зброї. На об'єкті Фаллуджа II, який був одним із основних іракських заводів із виробництва хімічних речовин напередодні війни в Затоці, сьогодні встановлені нові баки хімічного реактора та інше виробниче обладнання. Зараз Ірак здатен виробляти значно більше хлору, ніж потрібно для знезараження, і, за наявними даними, значна частка хлору, що імпортується, спрямовується на воєнні цілі.

Біологічна зброя

Роками Ірак заперечував, що він реалізує будь-які програми в галузі наступальних біологічних озброєнь. Незважаючи на такий потужний опір, інспектори ООН із роззброєння виявили докази широко поставленої роботи зі створення біологічної зброї.

Потім, у 1995 році, Гуссейн Камаль, зять Саддама і керівник іракської військової промисловості, втік із країни і підтвердив наявність в Іраку програми з біологічної зброї. Режим був змушений визнати правду – виробництво тисяч літрів таких смертоносних речовин, як вірус сибірської виразки, ботулінічний токсин і афлатоксин.

ЮНСКОМ проконтролювала ліквідацію великого іракського заводу біологічної зброї в Аль-Хакамі, а також знищення різноманітних біологічних озброєнь і мате-

(Вгорі) Співробітники ООН у 1996 році герметизують іракські 122-міліметрові ракети, які почали протікати і, за чутками, були начинені зарином. Співробітники ООН знищують «поживне середовище» (нижче) та демонтують ферментаційний бак (праворуч), що могли використовуватися для виробництва біологічної зброї.

БІОЛОГІЧНА ЗБРОЯ

Сибірська виразка (антракс): Бактерії, вдихання яких викликає схоже на грип захворювання, що супроводжується жаром, слабкістю, порожнім кашлем і дискомфортом у грудях, що тривають два-три дні. Наступні реакції можуть нагадувати пневмонію з дихальною недостатністю, шоком і менінгітом, що за відсутності лікування призводять до смерті протягом 24–36 годин. Шкірна форма сибірської виразки призводить до появи виразок, омертвіння шкіри і набрякання лімфатичних вузлів. Ірак виробив значну кількість бактерій сибірської виразки, випробував їх і поставив на озброєння, використовуючи й авіаційні бомби, і 122-міліметрові ракети.

Рицин: Отруйний протеїн, що добувається з рицинових бобів і викликає жар, спазми в грудях, кашель, нудоту, гіпотермію і набряк легенів. Смерть часто трапляється в результаті паралічу серця. Ірак видобув щонайменше 10 літрів рицину і випробував його для використання в артилерійських снарядах. Викликати смерть може дуже невелика кількість рицину.

Ботулінічний нейротоксин: Дуже сильна отрута, що призводить до м'язового паралічу й смерті. В період з березня 1988 по травень 1990 року Ірак провів польові випробування, збройні випробування і реальні запуски ракет з ботулінічним токсином і наповнив цією речовиною 100 бомб і 16 ядерних боеголовки для застосування під час війни в Заливі.

Афлатоксин: Токсин, що виробляється пліснявим грибом *Aspergillus*, який росте на зерні, арахісі та інших харчових продуктах при їх зберіганні. Хімікати на його основі є сильнодіючими канцерогенними речовинами. Таким чином, вплив токсинів може не виявлятися у потерпілих протягом багатьох років. Ірак виробив щонайменше 2200 літрів концентрованої афлатоксину і завантажив отруйливі речовини у ракетні боеголовки й авіаційні бомби.

Токсин Clostridium perfringens: Відомий ще і як гангрений газ, цей токсин виробляється бактерією *Clostridium perfringens*. При його вдиханні в розпиленому вигляді відбувається сильне ураження легенів, що призводить до їх набряку і дихальної недостатності. При засвоєнні токсину організмом руйнуються еритроцити і вражається печінка. Ірак оголосив, що ним вироблено 3400 літрів гангреного газу, хоча ЮНСКОМ не зміг підтвердити його кількості.

ріалів, у тому числі бактеріального серовища, необхідного для виробництва біологічних збудників хвороб. Але Ірак знову пішов шляхом систематичного обману в питаннях про розробку й накопичення активних біологічних речовин.

В 1997 році групу ЮНСКОМ з ракет не було допущено на інспекційні майданчики.

*Експерти ЮНСКОМ дійшли висновку, що порівняно із знищеними комісією матеріалами Ірак фактично виробляє в 2–4 рази більше *Bacillus anthracis* (бацили, що викликає сибірську виразку) й ботулінічного токсину, який паралізує дихальні м'язи.*

Докази прагнення Багдада зберегти й розширити свою програму зі створення біологічної зброї вельми переконливі. Згідно доповіді ЦРУ, завод в Аль-Даврі, який виробляє вакцину від ящура і застосовує технічно складну систему фільтрації повітря, до війни в Перській затоці використовувався для виробництва біологічних збудників хвороб. Представники ЮНСКОМ знищили на заводі обладнання, пов'язане з біологічною зброєю, але інше обладнання залишили на місці. В 2001 році без санкції ООН Багдад оголосив, що модернізує цей завод із переорієнтацією на виробництво вакцини для лікування спалаху ящура, хоча міг би значно прості-

ше і швидше імпортувати всі необхідні вакцини.

Ірак значно розширив складські приміщення Інституту сироватки і вакцини в Амірії, який, як свідчать документи, до війни в Перській затоці використовувався з метою збереження культур, речовин і обладнання для виробництва біологічної зброї. Подібно до цього влада перебудовує завод касторового масла «Фаллуджа III», що використовувався для виготовлення смертоносної речовини – рицину.

Ірак визнав, що з січня 1991 по березень 1998 року провів на відкритій місцевості 14 випробувань біологічної зброї. Водночас Багдад не представив переконливих доказів того, що він в односторонньому порядку ліквідував свої біологічні речовини й боеприпаси, про що він заявляв.

ЮНСКОМ виявив також документ, який свідчить про те, що Воєнно-промислової комісія Іраку хоче створити пересувні ферментаційні підрозділи, які могли б служити лабораторіями біологічної зброї на колесах. Недавній перебіжчик в інтерв'ю журналу «Веніті фейр» повідомив, що він створював автопарк із вантажівок «Рено», які неможливо відрізнити від звичайних машин-рефрижераторів, що перевозять продукти, але ці вантажівки спеціально переобладнані под біологічну зброю. «Зовні вони схожі на машини для перевезення м'яса або йогурту, – пояснив він. – А всередині міститься лабораторія з інкубаторами для бактерій, мікроскопами, кондиціонерами повітря».

Застосування – або нецільове використання – великих промислових об'єктів – це лише частина проблеми. Свідчення ряду перебіжчиків, у тому числі інженерів-будівельників та армійських офіцерів, вказують на те, що режим продовжує розсереджувати біологічні, хімічні та ядерні об'єкти по таких цивільних об'єктах, як житлові будинки, міські будівлі та деякі з 40 палаців і розкішних резиденцій, побу-

дованих для Саддама і його челяді, або підцими об'єктами. Саме такі об'єкти не вдалося обстежити ЮНСКОМ, перед тим як їй наказали покинути Ірак.

Один перебіжчик, Саїд аль-Хайдері, описав біологічні й хімічні об'єкти, розташовані на державних підприємствах і приватних віллах – навіть під лікарнею Саддама Гуссейна в Багдаді. Зокрема, аль-Хайдері стверджував, що на двох так званих президентських об'єктах у Радванії, куди в 1997 році іракська влада не пустила інспекторів ООН, містяться опечатані по-

Іракська ракета «Аль-Гуссейн Скад» готова до знищення інспекторами ООН із озброєнь у 90-х роках.

вітрянонепроникні підземні будівлі, споруджені югославською компанією.

Колишній голова ЮНСКОМ Річард Батлер в телевізійному інтерв'ю зазначив:

«Виявлений Іраком ступінь опору нашому розслідуванню їхньої програми з біологічної зброї переважав усі інші обмані і перепони. Тому я дійшов висновку, що Саддам Гуссейн зробив ставку на біологічну зброю. Схоже, його справді приваблює ідея знищення людей бактеріями, оскільки нас дуже вперто намагалися не допустити до біологічної програми».

Освоєння ядерної зброї

Після війни в Перській затоці Міжнародному агентству з атомної енергії вдалося демонтувати в Іраку 40 науково-дослід-

ницьких і випробувально-конструкторських ядерних об'єктів, в тому числі три підприємства, що займалися виробництвом збройового урану. До 1991 року світ не знав про жоден із цих ядерних об'єктів.

Тодішні інспекційні зусилля закінчились у 1998 році примусовою висилкою всіх інспекторів МАГАТЕ і ЮНСКОМ. В результаті чотири роки було неможливо перевірити на місці багдадську ядерну програму. Проте свідчення перебіжчиків, закупівля обладнання подвійного призначення і документально підтверджені спро-

би придбати заборонені ядерні матеріали на чорному ринку дозволяють зробити єдиний висновок: прагнення Іраку по всьому світу скуповувати, красти або створювати ядерну зброю знову виявляється повною мірою.

Свою масштабну ядерну програму Саддам розладнав своїм вторгненням у Кувейт в 1990 році. В ході семимісячної окупації Ірак неодноразово намагався спрямувати на воєнні цілі високозбагачений уран з цивільних реакторів французького і радянського виробництва. Війна в Заливі поклала кінець цим спробам, але протягом усіх 1990-х років Багдад приховував інформацію про свою ядерну інфраструктуру, закупівельні зусилля та збройові розробки.

Одну з найавторитетніших думок про ядерні амбіції Саддама висловлює колишній керівник іракської ядерної програми

Гідір Гамза, що втік із країни в 1994 році. Гамза описав, як у 1980-і роки Саддам наказав розгорнути великомасштабну програму зі створення ядерної зброї, яка швидко розрослася від 500 до більш ніж 5000 вчених і спеціалістів. Гамза розповів і про те, як іракський режим найбанальнішим способом приховував свою програму від інспекторів МАГАТЕ:

«Коли починали прибувати інспектори, ми просто затирали двері на ділянках, де ми працювали. Ми водили інспекторів маришутом, побудованим так, щоб можна було обходити заперті двері стороною. А за цими запертими дверима ми займалися збагаченням урану для створення бомби».

В 2001–2002 роках Багдад намагався закупити тисячі спеціально сконструйованих алюмінієвих труб, які, на думку більшості експертів розвідки, призначені для використання як компоненти центрифуг для збагачення урану.

У вересні 2002 року в доповіді лондонського Міжнародного інституту стратегічних досліджень було зроблено висновок, що Саддам Гуссейн міг би за кілька місяців виготувати ядерну бомбу, якби мав можливість отримати збагачений уран або інший матеріал, що розщеплюється.

Колишній директор іракської ядерної програми Гамза висловив таку саму думку в інтерв'ю 2000 року:

«Не знаю, чи є в них уран, але проект точно є. Будівництво було б складним і, ймовірно, зайняло б кілька місяців. Усе залежить від того, як добувати матеріали, що розщеплюються. Саддам може розпочати програму із розробки матеріалів, які розщеплюються, зі збагачення в Іраку, і в цьому випадку на її реалізацію піде два-три роки. Або ж він може отримати їх за кордоном – скажімо,

в Росії. Тоді він досягне своєї мети негайно».

Балістичні ракети й технології подвійного призначення

Ірак обстрілював балістичними ракетами чотири держави регіону – Саудівську Аравію, Ізраїль, Бахрейн та Іран. Інспектори із роззброєння продемонстрували, що Ірак здатен доставляти такими ракетами хімічну зброю.

Ірак активно прагнув створити балістичні ракети, які б перевищували встановлений резолюцією 687 Ради Безпеки 150-кілометровий ліміт радіуса дії. З цією метою Багдад вдався до того самого трюку, що й для приховування своїх програм у галузі зброї масового знищення.

Під час війни в Заліві Багдад уже розробляв ракети більшого радіуса дії, засновані на технології виробництва радянських ракет «Скад», що їх іракські сили застосовували у великій кількості. Після війни Ірак так до кінця і не відзвітувався про свою ракетну програму, причому розбіжності у представлених ним даних явно свідчать про те, що збройні сили зберігають прихований резерв ракет типу «Скад», а також пускові установки, системи наведення та інші компоненти.

В останні роки Ірак продовжував працювати над двома видами балістичних ракет короткого радіуса дії, що вкладається у встановлений ООН 150-кілометровий ліміт. Однак є переконливі докази того, що Багдад вперто намагається порушити цей ліміт.

На заводі двигунів на рідкому ракетному паливі «Аль-Рафа-Північ» режим будує випробувальний стенд для таких двигунів, який за розмірами більший, ніж обладнання, що використовувалося для випробувань старих двигунів «Скад». Згідно доповіді ЦРУ про іракські програми зі зброї масового знищення, «єдине вірогідне пояснення будівництва цієї випробу-

вальної установки полягає в тому, що Ірак збирається випробувати двигуни для ракет більшого радіуса дії, заборонених резолюцією 687 СБ ООН».

Той самий почерк виявляється і на двох заводах ракетних двигунів на твердому паливі в Аль-Мустасимі й Аль-Мамуні, де зведено нові або переобладнано старі будівлі, чий розміри дозволяють припустити, що вони будуть вміщати – і приховувати – системи, заборонені ООН.

За даними, одержаними від перебіжчиків та з інших джерел, мета Іраку – створити балістичну ракету, здатну доставляти хімічні, біологічні або ядерні боеголовки в радіусі 900–1100 км, достатньому для завдання ударів по таких містах у районі Перської затоки і на Близькому Сході, як Ер-Ріяд, Анкара, Тегеран, Амман, Каїр, Александрія, Тель-Авів і навіть кіпрська столиця Нікосія.

Ірак продовжує освоювати інші засоби доставки хімічної й біологічної зброї. Особливо прикметні спроби перетворити літаки на безпілотні літальні апарати, обладнані розпилювачами, які можуть завантажуватися хімічними або біологічними речовинами.

У ширшому сенсі Іракові вдалося імпортувати обладнання подвійного призначення або просто відволікати кошти від програми «Нафта в обмін на продовольство» для придбання техніки, що забезпечує його програми із ЗМЗ, ракетних і звичайних озброєнь.

3 грудня 1999 року, діючи згідно нової резолюції Ради Безпеки ООН, ЮНМОВІК відстежує іракські контракти на поставку товарів і послуг. Комісія виявила, що більш ніж 100 контрактів містять положення про продукцію подвійного призначення, яка може спрямовуватися на програми зі створення зброї масового знищення. □

ЧАСТИНА 3. КАТАСТРОФА З ПРАВАМИ ЛЮДИНИ

У своїй Нобелівській лекції 1970 року російський письменник Александр Солженіцин, котрий як ніхто інший осягнув природу тоталітаризму, сказав: «Насильство не живе саме по собі й не здатне жити саме по собі: воно неодмінно сплетено з брехнею».

РЕЖИМ БРЕХНІ

Головна брехня у виконанні Саддама Гуссейна полягає в тому, що він – захисник іракського й арабського народу. Навпаки, він захищає тільки самого себе і власну владу. Іракському народові він приніс тільки катастрофу, приниження і репресії, своїм сусідам – війну і вторгнення, всьому світові – загрозу масового знищення.

Саддам зовсім не відстоює завдання, які стоять перед арабською спільнотою, а є головним убивцею і мучителем власного народу. Він зовсім не об'єднав жителів Іраку й не побудував сильну іракську націю, а розорив соціальні шари, які творять іракське суспільство, і перетворив колись одну з найосвіченіших і квітучих країн Близького Сходу на міжнародного ізгоя, що функціонує лише як придаток до мегаломанії та репресій Саддама.

За словами Макса ван дер Стола, колишнього спеціального доповідача ООН з питань Іраку, багдадський режим – «найбезжалюгідніший диктаторський і тоталітарний режим, що його бачив світ з часів Другої світової війни».

Саддам Гуссейн починав свою діяльність у ролі політичного функціонера та виконавця в іракській партії Баас; згодом на шляху до влади він поєднував відокремленість, беспощадність, загрози і готовність вдаватися до жорстокості, тортур і вбивств. Багато в чому кар'єра Саддама перегукується з кар'єрою одного з його головних, за відгуками тих, хто вивчав його особу, зразків для наслідування – Йосифа Сталіна в Радянському Союзі. Подібно Сталіну, Саддам послідовно вдавався до терору й убивств – головних атрибутів свого правління. Як і Сталін, він зосередив абсолютну владу при культурі

«Без сумніву, все, що робив Саддам, мало сталіністське підґрунтя. Зокрема, опертя не на збройні сили, а на систему безпеки. Ревниве ставлення до генералів із збройних сил. Використання кримінальних елементів усередині країни, залучення їх у систему безпеки. Ці люди були в певному сенсі напівграмотними головорізами, вірними Саддаму, без якого вони нічого не значили. Тому він залучив їх, він залежав від них, а вони служили йому. Він позбувався всякого, кого хотів позбутися».

власної особи. І, подібно Сталіну, він кидав до тюрем, мучив і вбивав не просто окремих осіб, а цілі групи людей, в яких бачив загрозу.

Саїд Абуріш, журналіст і автор кількох книг, у тому числі монографії «Саддам Гуссейн: політика реваншу», займав кілька високих державних посад, що дозволяло йому близько спілкуватися із Саддамом:

(Вгорі) Чоловік продає свій товар на тимчасовому базарі в Басрі, де 1999 року відбулись антиурядові заворушення. (Внизу) Майстри створюють воскову голову Саддама Гуссейна для подальшої відливки в бронзі.

Насильство і тортури

З правами людини в Іраку становище катастрофічне. За будь-якими оцінками, насильство і жорстокість, що регулярно припадають на долю дисидентів, меншин або тих, хто просто потрапив у немилість, вражають уяву. Доповіді про права людини в Іраку, що випускаються ООН, іноземними урядами чи такими неурядовими організаціями, як «Міжнародна амністія» і «Х'юман райтс вотч», незмінно відображають безпощадну машину тортур і свавільних страт, навіть без претензії на належну правову процедуру. Серед страчених – армійські офіцери, обвинувачені у змовах проти режиму, а також релігійні діячі, запідозрені в нелояльності. Багато інших – просто люди, звинувачені в крадіжці, контрабанді, проституції або в тому, що в інших країнах вважалося би незначним правопорушенням.

Ці свавільні вбивства, – а їхня кількість з 1997 року, згідно останньої американській доповіді про права людини в Іраку, досягла 3000, – є ще й частиною програми «чистки» іракських тюрем, яка здійснюється протягом кількох останніх років.

«Х'юман райтс вотч» вказує: «Влада стратила численних в'язнів в Абу-Грайбе, аль-Макасибі й інших тюрмах, в тому числі політичних в'язнів, чії справи протягом довгого часу не розглядалися в суді, й засуджені в'язнів».

Родини перебіжчиків і політичних дисидентів підлягають арештам, тортурам і стратам. Наприклад, у травні 2001 року, згідно американській доповіді про права людини, «влада, як повідомлялося, замучила до смерті матір трьох іракських перебіжчиків за опозиційну діяльність її дітей».

(Вгорі) Порожні ліжка в тюрмі Абу Грайб неподалік від Багдада, звідки Саддам Гуссейн звільнив в'язнів 21 жовтня 2002 року. (Внизу) 22 жовтня 2002 року: родичі іракських в'язнів, які зникли безвісти після указу про амністію, проводять демонстрацію в Багдаді.

Також у 2001 році, згідно доповіді, режим стратив 37 політичних в'язнів за опозиційну діяльність. За повідомленнями преси, «відомого курдського письменника Мухаммада Джаміля Банді Розбаяні було вбито в березні після візиту в його дім співробітників розвідки, які вели слідство за його статтями з приводу програм арабізації та етнічних чисток, що проводилися урядом».

Тортури, категорично заборонені законодавством і Конституцією Іраку, є насправді звичайною практикою, що з нею стикається багато арештованих як із покаранням, так і з засобом добування інформації. У своїй доповіді за 2001 рік «Міжнародна амністія» описує методи, що застосовуються іракськими мучителями:

«Жертв тортур в Іраку осліплювали, зривали з них одяг і на довгі години підвішували їх на зап'ястках. Електрошок застосовувався на різних частинах їхніх тіл, включно з геніталіями, вухами, язиком і пальцями. Потерпілі розповідали «Міжнародній амністії», як їх били пальцями, батогами, гумовими кийками або металевими прутами і як вони годинами лишалися підвішеними або до вентилятора, що крутився на стелі, або до горизонтальної жердини, часто в скрученому стані, і в цей час їхні тіла неодноразово піддавали електрошоковій дії. Декого з потерпілих примушували дивитись, як на їхніх очах мучать інших, у тому числі їхніх родичів та членів їхніх сімей».

Зникнення людей і звільнення в'язнів тюрем

Згідно даних організації «Міжнародна амністія», Ірак має найгіршу репутацію в плані нез'ясованих зникнень людей серед усіх країн світу. Однак влада просто відмовляється реагувати на запити й заклики

міжнародних організацій і сусідніх країн надати хоча б якусь інформацію про долю тисяч людей.

Пальму першості серед тих, хто, так би мовити, «зник безвісти», утримують курди, що живуть на півночі Іраку. Далі йдуть шійїти, які населяють південь Іраку. Серед тих, хто зник, є і представники інших національних меншин, таких як асірійці, туркмени і язиди.

Багдад ігнорував неодноразові запити Кувейту й Саудівської Аравії про долю своїх громадян, яких було кинуте до тюрем під час іракської окупації Кувейту в 1990–1991 роках. Наприклад, вдалося встановити долю тільки трьох із 609 зниклих кувейтських громадян. Багдад досі відмовляється звільнити американського пілота, що зник у небі над Іраком під час війни в Перській затоці 1991 року.

Оголошена Саддамом безпрецедентна «амністія» тисяч в'язнів у Багдаді 21 жовтня 2002 року зайвий раз підкреслила

жорстокість і злочини режиму щодо своїх громадян. Багато в'язнів було звільнено, але багатьом родинам, незважаючи на їхні плачі й благання, так і не судилося побачити своїх близьких по іншій бік тюремних воріт.

Те, що відбувалося біля воріт деяких тюрем і свідками чого були іноземні журналісти буквально напередодні свого вимушеного від'їзду з Багдада, нагадувало сцени людського відчаю незадовога до повалення румунського диктатора Ніколае Чаушеску. Кореспондент «Нью-Йорк таймс» Джон Бернс описав хаос, що панував біля однієї з багдадських тюрем:

«Юрба, що зібралась біля воріт, за кілька годин виросла до кількох тисяч чоловік... напевно, там було 10–15 тисяч. До середини другої половини дня вона ще збільшилась і сягнула приблизно 50 тис. чоловік або більше. Натопн зламав тюремні ворота ще

Іракський чиновник забороняє фотографів знімати демонстрантів, чії родичі і близькі зникли безвісти після указу про амністію, підписаного Саддамом Гуссейном 21 жовтня 2002 року.

до того, як почалося звільнення в'язнів. Потім юрба штурмувала тюремні кортиси, і саме тоді розгорнулися сцени, які вразили найбільше. На мій погляд, того дня відбулось от що: народ Іраку, якого піддавали значному знобленню, став суверенним у той момент, коли він стояв перед тими воротами. Він штурмував тюремні блоки, і у густому вечірньому присмерку склалася ситуація, при якій в'язні тюрми почали панікувати, намагаючись вибратися назовні».

«Вони досягли стіни шлакоблоку, за якою зібралися тисячі їхніх родичів. Родичі принесли шматки сталевих труб з однієї з найближчих будівельних площадок і почали троцяти стіну. В цей момент склалася просто жахлива ситуація: було видно, як в'язні перелазять через зруйновану частину стіни за допомогою деяких охоронців, а водночас біля іншого пролому в тюремній стіні інші охоронці, також озброєні сталевими трубами, намагаються загнати в'язнів назад. Панувала повна паніка!»

Повна відсутність прав людини

Там, де править режим, практично не існує свободи слова, релігійної діяльності, політичних об'єднань, недоторканності приватного життя, належної юридичної процедури.

Наприклад, багдадські газети й електронні ЗМІ належать державі в особі партії Баас або людей, близьких до Саддама. Це в основному пропагандистські органи. Ступінь державного контролю над пресою в Іраку наочно ілюструють два таких моменти: критика Саддама карається смертною карою, а син Саддама Удай Гуссейн, голова Іракської спілки журналістів, у 1999 році звільнив сотні членів своєї спілки тільки за те, що вони

не досить сильно або часто вихваляли його батька.

Об'єктом сваволі влади стають навіть паспортні дані й національність: в рамках своєї давньої кампанії з «арабізації» північного Іраку, заселених переважно курдами районів в околицях «нафтових» міст Кіркук і Мосул, режим примусово переселив цілі населені пункти, й тисячі людей були змушені визнати себе «арабами». (В їхніх нових посвідченнях особи вони класифікуються як «араби другого сорту»,

Президент Джордж Буш (в центрі), Державний секретар Колін Павелл (ліворуч) і радник Європейського Союзу із зовнішньої політики Хав'єр Солана на відкритті саміту НАТО в Празі 21 листопада 2002 року.

щоб влада могла будь-коли моментально дізнатися про їхню справжню національність). Режим також доклав чималих зусиль до ліквідації християнських общин (асірійців і халдеїв).

Боротьба з вірою

Саддам Гуссейн нападав на релігійні общини в Іраку й експлуатував їх так само безжально, як і будь-яку іншу людину, групу або організацію, що намагалася стати хоч скільки-небудь незалежними від режиму.

У звітах офіційних і неурядових правозахисних організацій задокументовано, як Багдад проводив невтомну кампанію вбивств, залякувань, переслідувань і свавільних арештів місцевих шіїтських общин, особливо на півдні країни. В американській доповіді про ситуацію з правами людини в Іраку за 2001 рік зазначається:

«Влада протягом багатьох десятиріч проводить жорстоку кампанію вбивств, масових страт і тривалих свавільних арештів релігійних лідерів та послідовників шіїтського мусульманського населення. Незважаючи на номінальний правовий захист релігійної рівності, влада суворо репресувала шіїтське духовництво та прихильників шіїтської віри».

Розгорнута іракським режимом кампанія проти релігійних лідерів і представників шіїтського мусульманського населення була жорстокою і послідовною. В доповіді Державного департаменту США про ситуацію зі свободою віросповідання у світі за 2001 рік підкреслено:

«Міжнародні правозахисники, уряди інших країн і шіїтське духовництво в Ірані й Лівані притисали здійсненні за період з січня 1998 року вбивства трьох шанованих у всьому світі духовних осіб і замах на життя четвертого урядовим агентам. У квітні 1998 року у віці 69 років був убитий Великий Аятолла Шейх Муртада аль-Борожурді. В липні 1998 року у віці 68 років був убитий Великий Аятолла Шейх Мірза Алі аль-Гараві. В січні 1999 року невдачею закінчилася спроба замаху на життя Аятолли Шейха Башир аль-Хусайні. В лютому 1999 року у віці 66 років був убитий Великий Аятолла Мохаммад аль-Садр».

Після убийства в 1999 році аль-Садра, синів якого також було вбито, спалахнули протести в шіїтських районах Багдада і містах, більшість населення яких становлять шіїти, таких як Карбала, Насирія, Наджаф і Басра. У відповідь влада розгорнула кампанію жорстоких репресій, в результаті якої було вбито сотні людей. Ще більше людей загинуло, коли влада заборонила проводити церемонію похорон аль-Садра й сили безпеки атакували стихійні зібрання тих, хто оплакував його. В американській доповіді про ситуацію з правами людини в Іраку сказано:

«Влада продовжувала переслідувати гаданих прибічників аль-Садра. Повідомлялося про те, що в лютому 2000 року співробітники служби безпеки стратили 30 студентів релігійних шкіл, які були арештовані після вбивства аль-Садра. У березні 2000 року численні шіїти, які втекли з країни у 1999 і 2000 роках, повідомили організації «Х'юман райтс вотч», що сили безпеки допитували їх, тримали під арештом і піддавали тортурам. У травні 2000 року були засуджені до смертної кари ще шесте-

РЕЖИМ

Ключову роль у забезпеченні 23-річного перебування Саддама Хуссейна на посту Президента Іраку відіграли представники режиму, про який ідеться нижче. Обидва сини Саддама перебирали на себе все важливіші функції в Іраку. Режим ніколи не прагнув проводити вільні, чесні, конкурентні й регулярні вибори.

Алі Гасан аль-Маджид: член Ради революційного командування з 1988 року по сьогодні; міністр внутрішніх справ з березня по листопад 1991 року; міністр оборони у 1991–1995 рр.

Абід Гамід Махмуд: секретар Президента з 1992 року по сьогодні.

Іззат Ібрагім аль-Дурі: заступник президента Ради революційного командування з 1979 року по сьогодні.

Тарік Азіз: заступник прем'єр-міністра з 1979 року по сьогодні.

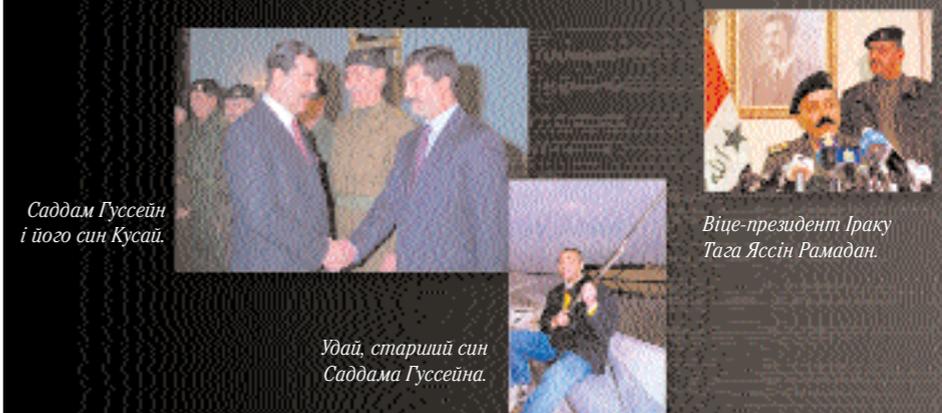
Тага Рамадан: віце-президент; перший заступник прем'єр-міністра у 1979 році.

Барзан Ібрагім аль-Тікріті (зведений брат Саддама Хуссейна): президентський радник; функціонер режиму з 1979 року по сьогодні.

Ватбан Ібрагім аль-Тікріті (зведений брат Саддама Хуссейна): президентський радник; функціонер режиму з 1980 року по сьогодні.

Кусай Хуссейн (молодший син Саддама Хуссейна): контролює всі іракські служби розвідки й безпеки, Республіканську гвардію і Спеціальну Республіканську гвардію. У 2001 році його було призначено заступником керівника Військового бюро партії Баас і обрано членом Регіонального командування Баас.

Удай Гуссейн (старший син Саддама Хуссейна): редактор газети «Бабіль»; контролює всі іракські засоби масової інформації; член Національних зборів; голова Олімпійського комітету Іраку; відомий своєю жорстокістю і нестабільною поведінкою.

Саддам Гуссейн і його син Кусай.

Віце-президент Іраку Тага Яссін Рамадан.

Удай, старший син Саддама Хуссейна.

ГАРНЕ ЖИТТЯ В ІРАКУ КОШТУЄ ДОРОГО

Значну частину доходів, отриманих із внутрішніх джерел і від нелегальної торгівлі, Саддам Гуссейн витрачає на своє найближче оточення і на спецслужби. Його найближче коло має доступ до спеціальних магазинів і розкішних автомобілів, пільгового медичного обслуговування і отримує великі щомісячні виплати.

З 1991 року він санкціонував будівництво 48 палаців та розкішних резиденцій, вартість яких оцінюється мільярдами доларів. Вони зводились у той час, як режим оголошував, що не може витратити будматеріали на житлове будівництво.

За словами очевидців, Саддам постачає елітні військові підрозділи і спецслужби, які відповідають за його охорону, грошима й іншими нагородами, зокрема величезною кількістю нелегально імпортованих спиртних напоїв і цигарок. Ці особи, як повідомляється, на всіх рівнях втягнені в корупцію.

Іракці жартують: чим відрізняється чесний генерал від політика? Саме ці люди зараз працюють таксистами в Багдаді.

Контраст між розкошами, в яких купається еліта, і суворими умовами, що їх підтримує режим по всій країні, втілюється у святкування днів народження Саддама Гуссейна в останні роки.

В 2002 році на честь дня народження Саддама було зведено пам'ятник диктаторові, який містив 76 кілограмів срібла. Диктатор сидів на золотому скакуні, що злітав над танком.

Святкування тривають тижнями і супроводжуються феєрверками, різнокольоровими гірляндами на вулицях, грою волинок, масовими танцювальними виставами на стадіонах і парадами бойових вертольотів.

У 2000 році Саддамові спекли на день народження торт три метри заввишки, інгредієнтів якого вистачило б, щоб протягом 30 днів годувати 100 дітей.

Mercedes, запаркований біля нового ресторану в Багдаді, 2001 рік.

ро студентів, яких було арештовано після вбивства аль-Садра».

Режим продовжує проводити політику переслідування і чинення серйозного тиску на південну шіїтську общину, примушуючи людей, які мешкають у заболочених районах, переїжджати в міста або в інші райони й тисячами арештовуючи або затримуючи представників шіїтської віри. Як відзначається у доповіді Державного департаменту про ситуацію зі свободою віросповідання за 2001 рік, влада також використовує продовольчі та інші товари, які постачаються в Ірак в рамках програми «Нафта в обмін на продовольство», для винагороди своїх прибічників і залякування чи покарання своїх противників, особливо в південних провінціях Насирії, Басрі й Амарі. В результаті шіїти на півдні опинилися в гірших гуманітарних умовах порівняно з усім іншим населенням, незважаючи на недавнє збільшення поставок і розподілу товарів у рамках програми «Нафта в обмін на продовольство».

Багдад послідовно політизує релігійну ситуацію і втручається в релігійне паломництво як іракських мусульман, які хочуть здійснити хадж в Мекку й Медину, так і іракських та неіракських мусульман-паломників, які мандрують святими місцями країни, такими як Наджаф і Карбала. Наприклад, Багдад неодноразово відхиляв пропозиції ООН про надання ваучерів або організацію сторонніх виплат для того, щоб мусульманські паломники, які хочуть здійснити хадж або іншу релігійну мандрівку, могли реалізувати свою мрію.

Багдад відхиляв усі такі пропозиції, які не мали на увазі прямих виплат владі. Більш того, режим увів різноманітні схеми поборів з релігійних паломників і мандрівників, вимагаючи від них виплати встановлених зборів безпосередньо Центральному банку Іраку. Оцінки значно відрізняються між собою, але зрозуміло, що Ірак експлуатує релігійні мандрівки й

обряди так, що це кожного року приносить йому мільйони доларів.

У доповіді Коаліції за міжнародне правосуддя, опублікованій у вересні 2002 року, описано інцидент, який ілюструє цинічну маніпуляцію Багдадом вірою заради грошей. Відхиливши черговий план ООН з фінансування хаджу в 1999 році, Багдад автобусами підвіз приблизно 18 тис. іракських паломників до кордону з Саудівською Аравією, де їм було наказано провести демонстрацію з вимогою до влади Саудівської Аравії розморозити іракські кошти для оплати їхньої поїздки.

Натомість король Фахд привітав іракських паломників і обіцяв, що Саудівська Аравія організує все безкоштовно. Втративши надію на отримання саудівських платежів із заморожених рахунків або з інших джерел, Саддам наказав паломникам повернутися в Багдад.

□

Саддам Гуссейн оглядає модель воріт Басри – подарунок, отриманий ним на день народження у 2002 році від Партії арабського соціалістичного відродження.

ЧАСТИНА 4. ТЕРОРИЗМ, КОРУПЦІЯ, ВІЙНА

Ірак, як і раніше, є державою-спонсором тероризму; він продовжує свою давню політику навчання, політичної підтримки і надання притулку різноманітним терористичним організаціям.

«Самогубство шляхом численних пострілів» одного із найбільш сумновідомих терористів у світі Абу Нідала, яке відбулося в Багдаді, лише підкреслює тісні зв'язки Іраку з терористами, які підтримуються протягом не одного десятиліття.

Тому не дивно, що Ірак став єдиною арабо-мусульманською країною, яка не застала теракти, здійснені у США 11 вересня 2001 року. Фактично іракський режим публічно відсвяткував масове вбивство більш ніж трьох тисяч чоловік на американській території. Зрештою, саме іракський режим намагався вбити экс-Президента Джорджа Буша-старшого після його відставки, а також еміра Кувейту під час одного з візитів Буша в регіон Перської затоки.

Зв'язок із терористами

Велику тривогу викликають зв'язки Іраку з терористами. Свідчення перебіжчиків, доповнені повідомленнями ЗМІ та інших джерел інформації, вказують на наявність в Іраку значно масштабнішої й активнішої програми підготовки терористів, причому центр цієї діяльності міститься на південь від Багдада в районі під назвою Салман Пак.

В ряді телеінтерв'ю у програмі «Лінія фронту» кілька колишніх іракських військових розповіли, що Салман Пак – це строго секретна база підготовки терористів, де терористичному ремеслу навчаються араби як іракського, так і неіракського походження. Ось що повідомив Саба Хоуда, який служив у 1982–1992 роках в іракській армії у званні капітана:

«Підготовка включає в себе відпрацювання прийомів захоплення літаків, поїздів і автобусів з пасажирами, закладку бомб у містах та вбивства. Майбутніх терористів також навчають готуватися до операцій із самогубством. Наприклад, їх навчають, як обвішати вибухівкою і зірвати себе в людному місці».

За словами Хоуда, неіракців готують окремо від іракців, і їм суворо наказують не спілкуватися й не зустрічатися з іноземцями, що навчаються тут. Спеціальна підготовка з виробленням навичок викрадення людей і захоплення транспортних засобів проводилась іракськими розвідувальними службами. В деяких випадках, повідомив Хоуда, невеликі групи проходили вельми спеціалізовані курси – наприклад, вивчали англійську мову, фарсі або іврит в рамках своєї підготовки до «справи».

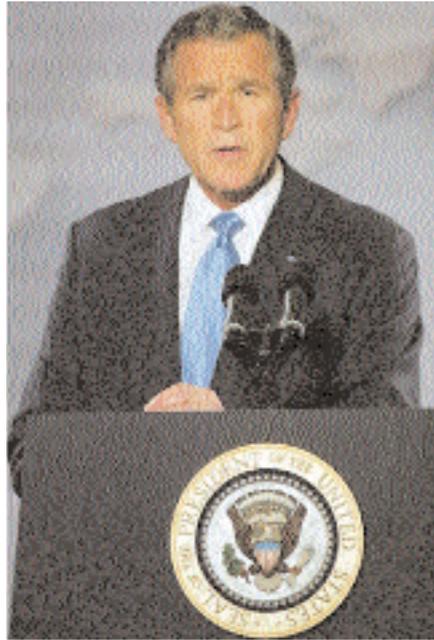
Хоуда також підтвердив численні повідомлення в пресі про те, що на тренувальній базі навіть був реактивний літак «Боїнг-707», який використовувався для навчання прийомам захвату авіалайнера, починаючи від таємного проносу зброї на борт і закінчуючи методами придушення опору екіпажу і залякування пасажирів.

Після терактів у США 11 вересня 2001 року були отримані розвіддані, які підтвердили, що терористи з «Аль-Каїди», які втекли з Афганістану, зараз перебувають в Іраку.

Наприклад, на півночі Іраку фундаменталістська група «Ансар аль-іслам», яка підтримує зв'язки з «Аль-Каїдою», взяла під свій контроль ряд сіл і атакувала місцеву владу.

У своєму виступі 7 жовтня 2002 року Президент Буш заявив:

«Ми знаємо, що Ірак і «Аль-Каїда» протягом не одного десятиріччя підтримували контакти на високому рівні. Ірак міг би в будь-який день надати біологічну або хімічну зброю якійсь терористичній групі або окремих терористам. Альянс із терористами міг би дозволити іракському режимові нападати на Америку без ризику залишити «відбитки пальців».

Президент Джордж Буш говорить про союз Іраку з терористами 7 жовтня 2002 року.

Розвал санкцій і корупція

Сьогоднішній Ірак можна охарактеризувати як «справу», що є повною власністю Саддама Гуссейна і його сім'ї. Корупція не тільки пронизала всю систему державного управління, але й практично цілком служить збагаченню Саддама, його сім'ї і найближчих прихильників режиму.

Більшість багатств Саддама було здобуто в результаті застосування складних схем контрабанди нафти поза програмою ООН «Нафта в обмін на продовольство», обкладання продажу нафти прихованими додатковими податками і валютних маніпуляцій. Усе це, зрештою, приносить особисто Саддаму і його режимові мільярди доларів.

Згідно останньої доповіді про всебічне дослідження цих незаконних джерел доходів, опублікованої у вересні 2002 року Коаліцією за міжнародне правосуддя, за період з 1997 року Ірак щороку законним шляхом заробляв 6 мільярдів доларів у рамках програми ООН «Нафта в обмін на продовольство» і ще 2 мільярди доларів на рік від контрабанди, хабарів та інших маніпуляцій з цією програмою. За прогнозами авторів дослідження, в 2002 році режим одержить ще 2,5 мільярда доларів незаконних доходів.

Зараз, коли критики відкрито засуджують вплив міжнародних санкцій на рядових іракців, важливо зрозуміти, що ці незаконні доходи використовуються зовсім не для підвищення життєвого рівня іракського народу. Ці невраховані суми використовуються винятково для збагачення режиму та його прибічників, придбання зброї масового знищення і зміцнення контролю-репресивного апарату Саддама.

Режим продовжує підривати програму «Нафта в обмін на продовольство». Багдад неодноразово свавільно припиняв постачання нафти на угоду своїм політичним цілям і тим самим саджав цю гуманітарну програму на «голодний пайок». Крім

того, Багдад почав брати незаконні додаткові податки з кожного бареля нафти, що продається ним у рамках програми «Нафта в обмін на продовольство». Підриваючи торгівлю нафтою, Багдад позбавляє цю програму коштів, необхідних для задоволення гуманітарних потреб іракських громадян.

Крім того, режим Саддама щороку проводить контрабандні поставки нафти на загальну суму 2 млрд. доларів поза рамками програми «Нафта в обмін на продовольство». Ці гроші, які мали б служити іракському народові, використовуються для особистих потреб Саддама. Наявні факти чітко вказують на те, що цей диктатор «приватизував» величезні природні ресурси Іраку й використовує їх заради власного збагачення й фінансування терору та придбання смертельних наступальних озброєнь.

ООН зробила спробу підвищити ефективність контролю за розподілом притоку цивільних товарів в Ірак шляхом перегляду програми санкцій, а також намагалася ліквідувати додаткові податки шляхом приведення офіційних цін на іракську нафту у відповідність зі світовими цінами. Але режим Саддама й далі вишукуватиме способи присвоєння мільярдів доларів доходів від продажу нафти на догоду своїм особистим інтересам.

За деякими даними, особистий статок Саддама Гуссейна перевищує 6 мільярдів доларів. Його сім'я і найближчі прибічники живуть усередині «скляного ковпака» багатств і привілеїв, який захищає їх від усіх тягарів і незгод, які судилися іракському народові за десятиріччя війн, репресій і гонитви за зброєю масового знищення.

Одним із показників екстравагантності й манії величчя Саддама Гуссейна є вакханалія «палацобудування», що його милістю охопила країну після закінчення війни в Перській затоці. Зараз в Іраку налічується більше 40 палаців і президентських резиденцій, розкиданих по всій

країні; у деяких із них, за повідомленнями міжнародних відвідувачів, є позолочена сантехніка, мармурові зали і навіть водоспади й озера складної конструкції.

Всупереч твердженням про те, що деякі із цих комплексів призначені для розваги іракського народу, насправді вони служать винятково Саддаму, його сім'ї і улюбленим соратникам. Наприклад, у квітні 1999 року в Іраку було урочисто відкрито розташований за 136 кілометрів від Багдада комплекс палаців Саддаміат аль Тар-тара зі спортивними площадками, луна-парком і більш ніж 600 будівлями, доступ у який відкрито тільки державним чиновникам.

Наочним прикладом болісного ставлення режиму до закидів щодо розкоші та надмірностей є повідомлення опозиційних джерел про те, що один із архітекторів, які будували президентські палаці на батьківщині Саддама, у місті Тікріті, був страчений тільки за те, що посмів розповісти своїм друзям про розкіш цих палаців.

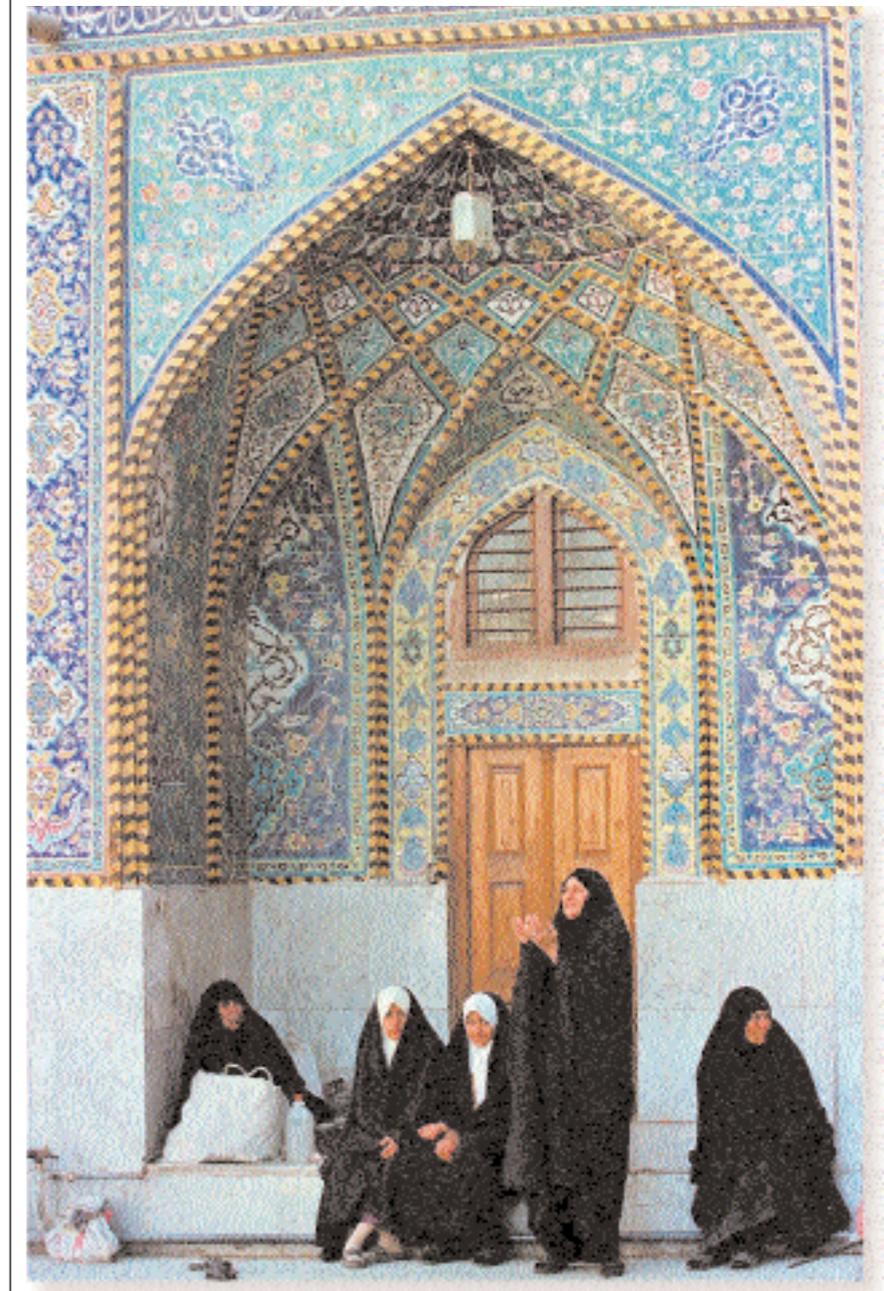
І ці люди сміють вдавати з себе побожних і засуджувати «згубну» дію санкцій на іракський народ!

Курс на війну

Саддам Гуссейн набув повної влади в Іраку в результаті путчу 1979 року. Він відразу ж привів свою країну до катастрофи і кровопролиття восьмирічної війни з Іраном. В результаті авантюризм Саддама коштував життя більш ніж 300 тисячам іракців при загальній кількості загиблих, яка перевищує один мільйон чоловік, і обтяжив Ірак непосильними боргами, загальна сума яких може перевищувати 60 мільярдів доларів.

Незважаючи на свій серйозний провал у спробі досягнення єдиної військової мети проти Ірану й намагаючись узяти під свій контроль нафтові ресурси Перської затоки, Саддам знову визнав за краще без-

Жінки-шіїтки на молитві в мечеті Аббаса в Кербалі, де іракські війська придушили повстання проти Саддама Гуссейна у 1991 році.

глуздо проливати кров і розбазарювати багатство свого народу. В серпні 1990 року він увірвався в Кувейт і загрожував подальшою агресією проти Саудівської Аравії та інших держав Перської затоки. Міжнародна коаліція держав одержала перемогу над його військами і звільнила Кувейт в результаті війни в Перській затоці 1991 року, але ці сім місяців окупації продемонстрували всьому світові жорстокий характер іракського режиму. Довгий перелік жахливих історій про іракську окупацію Кувейта дозволяє провести похмурі паралелі з тортурами й убивствами в самому Іраку, про які повідомляється в сьогоднішніх доповідях правозахисних організацій. Один кувейтєць, який залишився в Кувейті, щоб чинити опір окупантам, охарактеризував іракські сили безпеки просто як «машину для вбивств».

Більш ніж півтора мільйона чоловік – приблизно дві третини довоєнного населення Кувейту – було примусово вислано з країни. Коли вони повернулися разом із коаліційними силами, вони побачили свою країну розграбованою і спаленою, оскільки іракські окупанти доценту грабували всі будівлі, які потрапляли їм на очі, в тому числі школи, бібліотеки, лікарні й музеї. Перед тим як іракські збройні сили були переможені й вигнані, вони встигли зруйнувати і розграбувати всю країну.

Відповідно до вимог, прийнятих внаслідок резолюцій ООН, частина награбованого – в основному зібрання музейних експонатів – була повернена Кувейту, й міжнародна спільнота примусила Ірак виплачувати військові репарації в процентах від своїх доходів від продажу нафти. Але багато безцінних експонатів, музейних архівів та інші викрадені вироби – і, що найжахливіше, багато кувейтських громадян – досі вважаються зниклими безвісти.

Екологічні злочини

Саддам не задовольнився розграбуванням сусідньої країни – він також масштабно і безглуздо знищував навколишнє середовище.

Так, у лютому 1991 року на останній стадії війни в Перській затоці іракські збройні сили підпалили більш ніж 1100 нафтових свердловин у Кувейті і цим вчинили, можливо, один із найефектніших актів умисного знищення економіки й навколишнього середовища в історії людства. Це був не бешкет і не дії недисциплінованих військ, а ретельно спланована операція, при якій у гирла свердловин закладалися вибухівка, всі вибухові заряди підключалися до центральних детонаторних блоків і обкладалися мішками з піском, щоб спрямувати силу вибуху всередину свердловин для збільшення руйнівного ефекту.

Після того, як пожежі на свердловинах було потушено ціною величезних міжнародних зусиль, які тривали не один місяць, експерти підрахували, що палаючі свердловини викинули в атмосферу більш ніж 5 тис. тонн сажі, від 1 до 2 млн. тонн двоокису вуглецю, 9 тис. тонн двоокису сірки і невизначену кількість отруйних хімічних речовин. Повідомлялося про чорні дощі в Туреччині, чорний сніг випав у передгір'ях Гімалаїв.

Саддам не обмежився підпалом нафтових свердловин, а наказав відкрити вентилі на трубопроводах, в результаті чого у води Перської затоки вилилося від 4 до 11 млн. барелів нафти, що стало, безумовно, найбільшим витоком нафти в море з усіх будь-коли зареєстрованих. На поверхні моря утворилася нафтова пляма довжиною 40 кілометрів і шириною 12 кілометрів. Нафта покрила більш ніж 1300 кілометрів берегової лінії в Кувейті і Саудівській Аравії й стала причиною загибелі від 15 до 30 тис. морських птахів. Нафта знищила й інші форми морського

життя, особливо популяції черепах. Збитки, завдані екології регіону Перської затоки у тривалій перспективі, ще до кінця не вивчено.

Після своєї поразки у війні в Перській затоці збройні сили Саддама придушили повстання на курдській півночі і населеному переважно шиїтами півдні з граничною жорстокістю, яка виявилася в арештах людей, їх зникненнях і масових страхах. На півночі й півдні Іраку репресії влади призвели до знищення домівок та будівель, включно з мечетями, і стерли з поверхні землі цілі села.

Багдад продовжував свої атаки й репресії проти південних шиїтських общин протягом цілого десятиріччя. Так, у період між вереснем 1998 року і кінцем 1999 року іракські збройні сили знищили південні села Альбу Айш і Ар Румаїтах, причому головний удар було спрямовано на житлові будинки й комерційні підприємства, а не на урядові установи.

Своїм нападом на шиїтські общини, що мешкали в заболочених районах на півдні країни, влада Іраку вчинила справжній гуманітарний і екологічний злочин. У цих районах Багдад проводив стратегію осушування боліт і насильницького переселення місцевих жителів.

Протягом тисяч років ці болота площею 5200 квадратних кілометрів задовольняли всі життєві потреби десятків тисяч так званих «болотяних арабів». Під час ірано-іракської війни іракські збройні сили побудували насипні дороги через болота для полегшення переміщення бронетехніки, провіанту і боєприпасів через південну прикордонну зону. До середини-кінця 1980-х років це будівництво призвело до осушення третини боліт на сході. Після повстання шиїтів у 1991 році багдадський режим провів кампанію з дренажування й

*Знищення Іраком Кувейту у 1991 році:
Троє кувейтських бізнесців
прямують додому від іракського
кордону на тлі пожежі
нафтових свердловин.
(Вгорі ліворуч) Підбитий іракський
танк на тлі пожежі
нафтових свердловин.
(Вгорі) Геїзери вогню і густий
отруйний дим вириваються
з кувейтських нафтових
свердловин, підпалених іракськими
військами під час їхнього відступу.*

осушування всього цього регіону. Із завершенням будівництва східно-західної греблі та каналу північ-південь було відрізано приплив води в болото Аль Амара.

В 1993 році на болотах жило 200–250 тис. мешканців, більше половини з них – «болотяні араби», а решта – переміщені особи й опозиціонери. На сьогодні майже всі вони переселені – вціліло менше ніж 10 тис. «болотяних арабів», але і їх систематично знищують бульдозерними атаками й артилерійськими обстрілами. Тисячі інших, включно з жінками й дітьми, були таємно страчені іракськими збройними силами. Так Саддамом Гуссейном було знищено ще одну частку унікальної культури Іраку. □

(Ліворуч скраю) До 1980 року життя в болотяних місцевостях Іраку процвітало. (Ліворуч) Двоє іракських дітей (врізка) пливають у човні болотяною місцевістю Абу Шувейш у 1994 році; на тлі врізки – потріскана глина на цьому самому місці сьогодні.

(Внизу) Курдська сім'я переїжджає до табору переселенців. Члени сім'ї змушені тікати від іракських військ після невдалого повстання проти Саддама Гуссейна в 1991 році.

ЧАСТИНА 5. ДЕСЯТИРІЧЧЯ ОБМАНУ Й ВИКЛИКУ

Тривалі дебати в ООН з проблем Іраку, результатом яких стало одностороннє прийняття Резолюції Ради Безпеки ООН 1441, відбувалися на тлі десятирічних спроб Саддама Гуссейна систематично приховувати факти, обманувати і брехати, щоб уникнути виконання у повному обсязі більш ніж 16 резолюцій ООН, які він повинен був виконувати.

Ці прийняті раніше резолюції РБ ООН зобов'язували Ірак виконати такі вимоги:

- Вивести окупаційні війська з Кувейту.
- Дозволити міжнародним інспекторам контролювати повне знищення всієї зброї масового знищення.
- Припинити розробку будь-якої нової ядерної, біологічної або хімічної зброї.
- Знищити всі балістичні ракети з дальністю більше 150 км.
- Припинити підтримку тероризму і запобігати діяльності терористичних організацій всередині країни.
- Надати звіт про громадян Кувейту та інших країн, які зникли безвісти в результаті війни в Перській затоці.
- Повернути викрадену кувейтську власність і нести фінансову відповідальність за вчинені війною в Перській затоці збитки.
- Припинити репресії проти іракського народу.

Саддам Гуссейн не виконав жодної зі вказаних вимог. Більше того, його режим не просто пасивно не підкорявся їм, а й чинив активний опір у протистоянні з міжнародною спільнотою.

Уже в червні 1991 г. Багдад розпочав семирічну кампанію дезінформації й залякування, спрямовану проти інспекторів ООН з питань іракських озброєнь. Іракська влада фізично закрила доступ до підозрілих об'єктів, чинила опір встановленню приладів моніторингу і проведенню фотозйомки з повітря, знищувала документи, вивозила обладнання, що могло її викрити, з об'єктів, які підлягали перевірці, і відмовлялася виконувати вимоги щодо знищення певних об'єктів і компонентів озброєнь.

Нарешті в жовтні 1998 р. режим перестав прикидатися і вдавати, що він співпрацює з ЮНСКОМ, і примусив групи інспекторів покинути країну. У відповідь на це в грудні 1998 р. США і Великобританія розпочали авіаційні рейди, відомі як операція «Лисиця в пустелі», і завдали ударів по об'єктах, на яких імовірно було розміщено хімічну й біологічну зброю.

А тепер час Саддама минув. Через Резолюцію СБ ООН 1441 світова спільнота дає зрозуміти, що виконання вимог міжнародних інспекторів і ООН має бути повним і безумовним, без будь-яких обмежень чи застережень. Якщо ж Ірак продовжуватиме чинити опір і обманювати, на нього чекають серйозні наслідки. Державний секретар США Колін Павелл підкреслив:

«Міжнародна спільнота може очікувати, що Ірак випробуватиме її терпець. Якщо ми підкріпимо резолюцію 1441 загрозою застосування сили, це буде найкращим способом не тільки ліквідації іракської зброї масового знищення, але й забезпечення виконання всіх резолюцій ООН і досягнення нашої остаточної мети – добитися

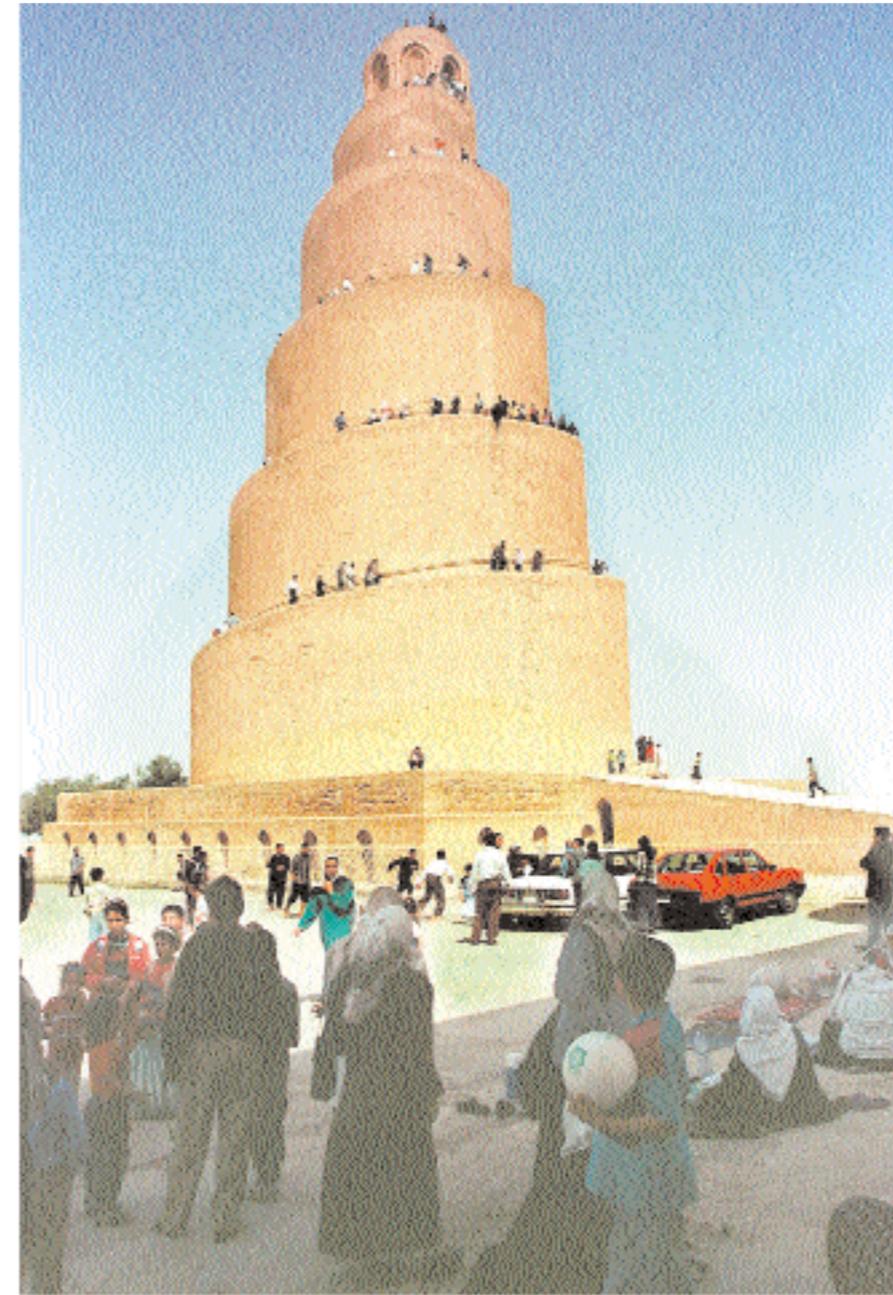
таких змін в Іраку, щоб він не створював загрози своєму власному народові, своїм сусідам і всьому світові. Ми прагнемо не війни з Іраком, а його мирного роззброєння. Але ми не злякаємося війни, якщо вона виявиться єдиним способом позбавлення Іраку від зброї масового знищення. Рада Безпеки поставила Саддама Гуссейна і його режим перед моментом істини. Якщо і зараз вони продовжуватимуть брехати, то наслідків їм не уникнути».

Саддам Гуссейн зустрічається з Генеральним секретарем ООН Кофі Аннаном (ліворуч) у Багдаді в 1998 році під час його спроби зняти протистояння між ООН та Іраком.

Заступник прем'єр-міністра Тарік Азіз (ліворуч) говорить із міністром іноземних справ Мохаммедом Саїдом аль-Сагафом у 1998 році перед брифінгом в іракському парламенті щодо рішення керівництва про припинення співробітництва з інспекторами ООН.

ЧАСТИНА 6. БУДІВНИЦТВО МАЙБУТНЬОГО ДЛЯ ІРАКСЬКОГО НАРОДУ

Американських дітей вчать, що людська цивілізація зародилася в Месопотамії, де люди вперше почали обробляти землю й жити за писаними законами.

Іракці – це талановитий, великий народ з давньою культурою. Як і всі інші люди, вони гідні бути вільними від тиранії.

Діючи разом із з міжнародною спільнотою, США ставлять перед собою довгострокову мету створення в Іраку представницького й демократичного уряду на широкій основі. Такий майбутній Ірак став би об'єднаною і єдиною нацією, а його уряд відмовився б від терору і зброї масового знищення, поважав міжнародні закони і норми, надав права всім релігійним та етнічним групам, дотримувався влади закону і став прикладом миролюбства і терпимості для всього регіону.

«Нашим завданням в Іраку буде служіння інтересам і надіям іракського народу», – заявив старший радник Президента Буша у справах Близького Сходу й Південної Азії Залмай Халілзад. У процесі переходу Іраку від диктатури до демократії США нададуть йому ресурси, необхідні для задоволення невідкладних гуманітарних потреб, збереження територіальної цілісності Іраку і забезпечення перебудови, необхідної для виведення Іраку на дорогу, що веде до економічного розквіту.

Вільний Ірак також опиниться у зовсім новому міжнародному оточенні. Як підкреслено у новій книзі, виданій Вашингтонським інститутом близькосхідної політики, під назвою «Як побудувати новий Ірак після Саддама», зміна режиму в Багдаді надасть міжнародній спільноті можливість діяти разом, щоб загоїти рани,

Іракські мусульмани і християни разом святкують Великдень біля історичної пам'ятки аль-Мальвія в квітні 1999 року.

завдані за останні 11 років, і допомогти іракцям перебудувати своє політичне і соціальне життя на благо всіх громадян країни, як у найближчій перспективі, так і на майбутні десятиріччя.

Новий Ірак стане бажаним партнером у рядах членів ООН, Ліги арабських держав і Організації ісламських держав, а також для організацій, що займаються питаннями розвитку, захисту прав людини і становлення громадянського суспільства і зичать йому всілякого прогресу.

З метою допомоги іракському народові у підготовці до переходу до життя в умовах свободи США підтримали створення ряду іракських робочих груп у рамках проекту «Майбутнє Іраку». В цих групах об'єднуються вільні іракці, що живуть як за межами країни, так і в північному Іраку, який перебуває під захистом коаліційних сил. Проект «Майбутнє Іраку» дає їм можливість обговорювати проблеми перехідного періоду і планувати відповідні заходи в таких різноманітних сферах, як демократичні принципи і практика, правопорядок, економіка, нафта, енергетика, охорона здоров'я й освіта.

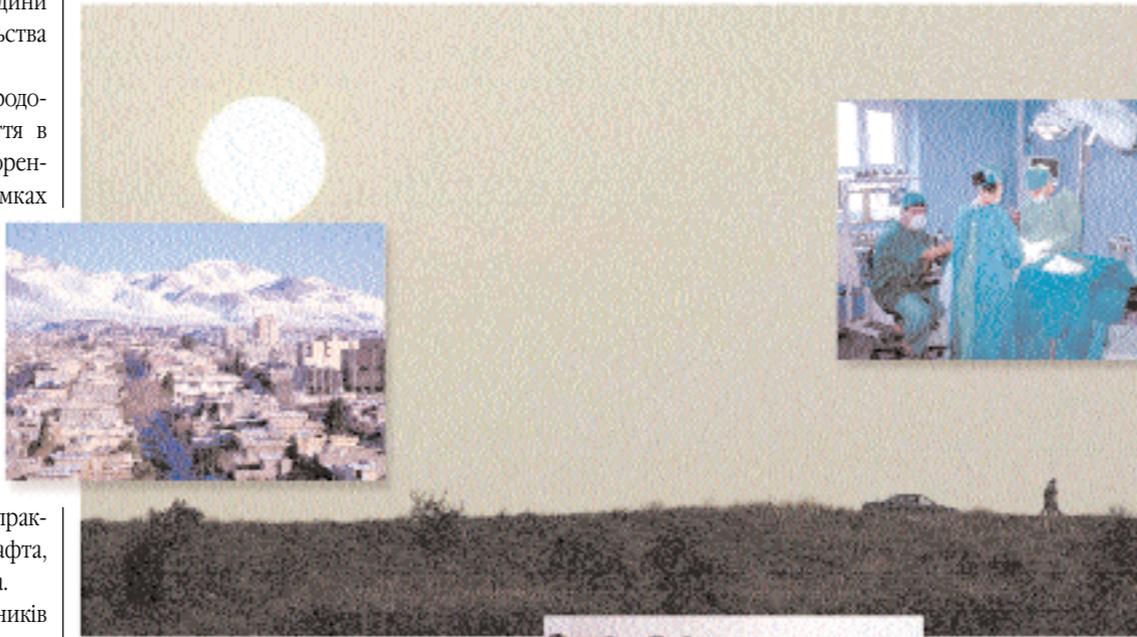
Як зазначив один із співробітників Державного департаменту на конференції в червні 2002 р., «Роль уряду США полягає у з'ясуванні того, чого хочуть іракці й американці іракського походження. Прагнення до змін – це ваша, а не наша ініціатива. Це завдання іракців як усередині, так і поза межами Іраку».

Ці питання – від демократії й правосуддя до водопостачання і сільського господарства – є величезним колом проблем, з якими доведеться мати справу керівництву після скинення Саддама Гуссейна. Проте у цих робочих груп є один величезний ресурс – велика кількість освічених і висококваліфікованих вільних іракців, які протягом довгих років жили невідконтрольно режиму і які своїми знаннями та досвідом зможуть допомогти у розбудові

нової країни. Багато робочих груп уже провели засідання і почали розробку пріоритетів та планів діяльності.

В рамках зустрічі з проблем юрист-денції перехідного періоду в липні 2002 р. у Вашингтоні зібрались іракські юристи, американці іракського походження і міжнародні експерти. Метою цієї зустрічі була розробка плану відновлення системи пра-

ли Національний конгрес Іраку, Національний фронт Іраку, Національна згода Іраку, Патріотична спілка Курдистану, Демократична партія Курдистану, Рух за конституційну монархію, Фронт туркменів Іраку, Національний рух Іраку, Союз іракських племен, Форум за демократію Іраку, Національна коаліція Іраку і представники асрійської общини.

восуддя і встановлення правопорядку в Іраку після скинення Гуссейна.

Іракці мають вирішувати самі, які закони і поліційні сили необхідні для забезпечення громадської безпеки у їхній країні. Ненависний для всіх апарат безпеки Саддама, чисельністю більш ніж 400 000 агентів, був створений для захисту його самого і його режиму, і в майбутньому Іраку йому немає місця.

Група з питань демократичних принципів і практики провела зустрічі у вересні й жовтні 2002 р. під Лондоном. Кількість і різноманітність представлених на цих засіданнях партій і організацій є свідченням їхньої прихильності до демократії і плюралізму. В їхнє число входили

Знімки з північного Іраку: (Вгорі) Двоє іракських курдів ідуть на тлі заходу сонця у місті Ербілі, яке контролюється Курдською демократичною партією і перебуває під захистом американських та англійських літаків. (Врізку, за годинниковою стрілкою, починаючи зверху зліва) Місто Сулайманія; У Халаб'ї проводиться хірургічна операція з використанням обладнання, придбаного на кошти, отримані в рамках програми «Нафта в обмін на продовольство»; Урок англійської мови в університеті Сулайманія. (Протилежна сторінка) Цементний завод у Таслуїї.

Іракські експерти також обговорюють основні аспекти створення в Іраку потужної економічної системи з гарною репутацією.

Економічні перспективи Іраку в період після Саддама водночас складні й багатонадійні. Економіст Патрік Клосвін відзначає, що коли в перше десятиріччя після скинення Саддама Ірак зможе збільшити добування нафти принаймні до 6 млрд барелів у день, то навіть при скромній ціні 16 доларів за барель він зароблятиме майже 33 млрд доларів на рік.

«США схильні до забезпечення такого становища, при якому нафтові багатства іракського народу будуть використовуватися для задоволення його потреб в економічному розвитку й реконструкції», – стверджує Залмай Халілзад. Нікому не вигідно позбавляти мирний і відповідальний Ірак його природних ресурсів. Адже ключовою умовою економічного здоров'я всіх континентів є не іракська нафта, а стабільність.

Північний Ірак

Немає потреби вгадувати, як саме відновлювати свободу в Іраку після Саддама Гуссейна. Варто тільки звернути увагу на сьогоднішній північний Ірак. Цей населений в основному курдами анклав з'явився в результаті мстивих репресій Саддама проти курдів на півночі країни і шийтів на півдні по тому, як вони повстали після поразки Саддама Гуссейна у війні в Перській затоці.

Відгукнувшись на гуманітарну катастрофу, викликану агресивними військовими діями Іраку в березні-квітні 1991 р., ООН установила зону заборони польотів і зону безпеки на північ від 36 широти; в цьому районі Іракові заборонено утримувати військову техніку або вести будь-яку військову діяльність.

Режим цих зон на сьогодні забезпечується США і Великобританією. (Вони також забезпечують режим розширеної зони заборони польотів у південному Іраку з метою захисту місцевого населення, яке переважно складається з шийтів).

Під захистом американських і англійських літаків дві курдські політичні групи, Патріотична спілка Курдистану (ПСК) і Демократична партія Курдистану, створили у північній зоні безпеки органи самоуправління з безпрецедентним у регіоні рівнем свободи особистості, залучення громадян у справи суспільства і правопорядку. Хоча ці соціальні утворення й переживають конфлікти й економічні труднощі, вони все ж таки є провісниками тих благ, які свобода може принести всьому Іраку після скинення Саддама.

На думку репортера газети «Нью-Йорк таймс» Джона Бернса, що побував у північному Іраку, там процвітають опозиційні партії й незалежні газети і приймається супутникове телебачення. «Все це заборонено або обмежено в Іраку під владою пана Хуссейна», – підкреслює Бернс. Важливо й те, чого немає в північному Іраку, – будівель таємної поліції. Ці застінки, що при Саддамі використовувалися для тортур і страт, пише Бернс, «зараз або закинуті, або використовуються з благородною метою».

Голова адміністрації ПСК в північному Іраку Бахрам Саліх так розповів про перетворення в інтерв'ю нью-йоркському журналістові Аслі Айдінгасбасу для Інтернет-видання «Салон»:

«Завдяки відносно мирним умовам протягом останнього часу і, безумовно, завдяки захисту, що його надали нам американські й англійські війська в координації з Туреччиною, ми змогли почати процес самоуправління.

З попелу, залишеного геноцидом, відроджується щось відчутне з погляду громадянського суспільства і правопорядку. Я не стверджую, що все у нас є сьогодні добре. У нас є свої проблеми. На будівництво демократичних інститутів треба багато часу. Проте в цих жалких геополітичних умовах і з урахуванням нашої історії наші успіхи можна вважати чудовими.»

Саліх з гордістю розповів, що в регіоні, в якому в 1991 р. був лише один університет і 804 школи, сьогодні навчається три університети і більш ніж 2700 шкіл. Загалом у цих університетах – Сулайманія, Салахуддінья і Догук – навчається більш ніж 15 000 студентів. Це не тільки курди, а представники різних національностей, в тому числі туркмени, асрійці й араби, що втекли від репресій Саддама.

Більш ніж удвічі зросла кількість лікарів. Іракський режим звинувачує міжнародні економічні санкції у зростанні дитячої смертності, але дитяча смертність у північному Іраку, який також підпадає під дію цих санкцій, істотно знизилась.

Американський вчений Майкл Рубін, який мандрував північним Іраком і викладав там з вересня 2000 г. по червень 2001 г., також відзначає зростання торгівлі й економічного добробуту. «Більшість сіл відбудовано заново, – сказав він у відповідь на

питання співробітників Департаменту. – Раніше мешканці північного Іраку їздили робити покупки в Багдад, а тепер усе навпаки».

У місті Догук на місці колишньої військової бази партії Баас побудовано торговельний центр і університет, розповідає Рубін. «На півночі країни найкращі землі, які могла використовувати тільки іракська армія, передаються в користування людям. Те саме відбулося і в Сулайманії, де на території бази республіканської гвардії в центрі міста було розбито величезний парк, названий Парком Свободи».

нів. Вони дотримуються іракської Конституції».

ІСТОРИЧНИЙ СПАДОК І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Подолати наслідки жорстокої диктатури Саддама Гуссейна буде непростим завданням. Усі іракці розуміють величезні труднощі, пов'язані із забезпеченням правосуддя і досягненням примирення і згоди.

Однак у суспільства і народу Іраку є ті чудові якості, які допоможуть у досягненні цієї мети. Виконавчий директор Фонду

численний і активний середній клас, і при цьому існує потужна традиція державної служби й ефективних державних інститутів.

За її словами, протягом останніх двох десятиріч «Саддам свідомо грає на розбіжностях і намагається розділити соціальні групи. Нам необхідно перешкоджати цьому і знову розвивати терпимість соціальних груп одне до одного і взаємину між ними».

Однією з ознак допитливого духу іракців Рагім Франке вважає відродження інтересу до історії Іраку для розуміння

(Ліворуч) Іракські жінки, які сповідують релігію Манден Сабіан, сидять на сонці після благословення водою із джерела в багдадському храмі у червні 2000 року. (Вгорі) Дітям подобається новий дитячий майданчик у скромному житловому районі Догук у північному Іраку.

Рубін підкреслює ще одну докорінну відмінність півночі країни від Іраку, який перебуває під владою Саддама, а саме: утвердження влади закону і незалежної судової системи. Характерно, що ці процеси не означають відміни старих законів і створення нових. «Це відбувається не в результаті введення в дію якогось нового курдського законодавства, – відзначає Рубін. – Приймаючи рішення, суди базуються на існуючому іракському зводі зако-

Іраку (Вашингтон, федеральний округ Колумбія) Ренд Рагім Франке наводить переконливий список позитивних якостей, закорінених в історію і спадщину Іраку, які повинні зіграти свою роль у створенні нової держави.

По-перше, каже вона, Ірак завжди був серед країн із найвищим рівнем письменності в арабському світі, включно з часткою людей з університетською освітою. По-друге, в Іраку давно склався відносно

властивого минулим рокам традиційного підходу до національної самосвідомості й культури.

«Важко собі уявити, як багато іракців пишуть праці з історії країни – але не історії Саддама Гуссейна, – намагаючись відкрити для себе та інших свою власну, більш давню історію». Вона наводить як приклад революцію 1920 р. проти іноземного панування, коли шіїтські релігійні діячі й представники інтелігенції повстали проти британської влади, а потім об'єдналися з суннітами. Повстання 1920 р. поклато кінець іноземному пануванню і призвело до встановлення монархії в Іраку.

«Сьогодні люди починають проводити паралелі між повстаннями 1920 і 1991 рр., – каже Франке. – Іракський народ усе більше усвідомлює свою історію, і, по-моєму, це величезна сила».

Рагім Франке підкреслює, що населений різноманітними етнічними й релігійними групами Ірак за своєю природою є плюралістичним суспільством, і успіх побудови нової держави після скинення Саддама буде вирішальною мірою залежати від створення концепції громадянського суспільства та її практичної реалізації. «Замість придушення і заперечення плюралізму нам треба прийняти і підтримати його», – вважає вона.

І це думка належить не лише Ренд Рагім Франке. Мережева структура проекту «Майбутнє Іраку» розрахована на те, щоб використовувати величезний потенціал знань і досвіду, яким володіють іракці, що живуть за кордоном. «Багато хто з них досяг високих посад в інших країнах», – зазначив один американський експерт. – Серед них – голови корпорацій, лікарі, адвокати, вчені, письменники й експерти з прав людини».

Крім того, спільнота вільних іракців зможе якнайкраще використати знання і здібності експертів і державних службовців середнього рівня, які не несуть відповідальності за злочини режиму і водночас є неоціненним ресурсом для відновлення цивілізованого громадянського суспільства в майбутньому вільному Іраку.

Чотири мільйони іракських емігрантів чекають, коли над землею їхніх предків зійде сонце. Як відзначає експерт у справах Близького Сходу Еллен Лейпсон у книзі «Як побудувати новий Ірак після Саддама», реінтеграція навіть невеликої частки цих емігрантів здатна справити величезний вплив на перехідні процеси в країні після скинення Саддама за рахунок не тільки фінансових ресурсів, але й засвоєних за кордоном ідей терпимості та політичної відкритості.

ВІЛЬНІ ВІД СТРАХУ

Як неодноразово відзначав один із експертів-ветеранів у справах Іраку, «поки Саддам Гуссейн залишається при владі, нічого доброго чекати не доводиться».

Але після того, як його режим припинить своє існування, в народі Іраку з'явиться можливість знову стати господарем своєї країни і створити інститути демократії та процвітання, про які він і мріяв не може в умовах жорстоких репресій, що їх проводить Саддам Гуссейн.

Саддам Гуссейн – це мучитель свого народу і загроза сусіднім державам та міжнародному миру й стабільності. Його усунення не тільки ліквідує серйозну небезпеку для регіону й усього світу, яка продовжує зростати, але й знову дасть іракському народові можливість будувати власне майбутнє в умовах свободи и безпеки.

США підтримають іракський народ у цих зусиллях. В інтерв'ю лондонській газеті «Файненшл таймс» у вересні 2002 г. радник Президента США з питань національної безпеки Кондоліза Райс відзначила, що після того, як Саддам Гуссейн піде з політичної сцени, США будуть «повністю прихильні» до відновлення Іраку як єдиної демократичної держави. 16 жовтня 2002 г. Президент Буш заявив:

«Сподіваюся, що народ Іраку буде враховувати нашу історію й не звертатиме уваги на злісну пропаганду свого уряду. Америка ніколи не прагнула до панування чи завоювань. Нашою метою завжди було звільнення. Ми намагаємось допомогти громадянам Іраку віднайти блага свободи в рамках їхньої власної культури і традицій. Іракський народ не може досягнути процвітання під владою диктатора, який гнітить їх і погрожує їм. Це відбудеться, коли (і якщо) талановитий народ Іраку буде вільним від гніту».

«Коли Ірак матиме уряд, відданий справі свободи й добробуту народу, Америка, як і багато інших держав, візьме на себе відповідальність за надання Іракові допомоги у проведенні реформ і досягненні процвітання. Ми обіцяємо іракському народові, що ми виконаємо свої зобов'язання».

Двадцять років тому історія Іраку ніби зупинилася й перетворилася на історію безжалюсної гонитви однієї людини за владою. Але тепер іракський народ може дивитися в майбутнє, у якому він зможе відновити хід своєї національної історії і знову здобути свою національну самосвідомість як вільна держава і вільний народ. □

1991

1991

	Дії ООН/Резолюція Ради Безпеки	Дії Іраку	Відповідь коаліції
2 березня	СБ ООН приймає резолюцію 686 про припинення бойових дій		
3 березня		Ірак приймає умови резолюції 686	
3 квітня	СБ ООН приймає резолюцію 687 про припинення вогню і створення інспекцій		
5 квітня	СБ ООН приймає резолюцію 688, за якою Багдад має припинити репресії щодо цивільного населення Іраку		
6 квітня		Ірак приймає умови резолюції 687	США, Великобританія і Франція починають забезпечувати режим забороненої для польотів зони, що охоплює територію на північ від 36-ї паралелі
19 квітня	З метою виконання резолюції 687 створюється ЮНСКОМ		
15–21 травня	МАГАТЕ проводить першу інспекцію ядерних об'єктів в Іраку		
20 травня	СБ ООН приймає резолюцію 692 про створення Компенсаційного фонду/Комісії ООН		
9–15 червня	ЮНСКОМ проводить першу інспекцію на предмет виявлення хімічної зброї		
17 червня	СБ ООН приймає резолюцію 699, яка затверджує план Генерального секретаря ООН щодо припинення програм Іраку в галузі ОМП		
17 червня	СБ ООН приймає резолюцію 700, яка містить основні правила моніторингу введеного щодо Іраку ембарго на поставку озброєнь		
23–28 червня		Виявлено спробу приховування Іраком ядерного обладнання	
28 червня	В заяві голови СБ ООН висловлено засудження Іраку за відмову у наданні доступу інспекторам, розцінену як грубе порушення резолюції 687		
30 червня-7 липня	ЮНСКОМ проводить першу інспекцію в галузі ракетної техніки		
2–8 серпня	ЮНСКОМ проводить першу інспекцію на предмет виявлення біологічної зброї		
11 серпня	ЮНСКОМ починає розвідувальні польоти у повітряному просторі Іраку		
15 серпня	СБ ООН приймає резолюцію 705, яка встановила, що компенсації, які виплачує Ірак за збитки, завдані у війні в Перській затоці, не повинні перевищувати 30 відсотків вартості річного експорту нафти		
15 серпня	СБ ООН приймає резолюцію 706, яка дозволяє Іраку протягом 6 місяців здійснювати експортний продаж своїх нафтопродуктів з метою фінансування закупок гуманітарних товарів	Ірак ніколи не приймав умов резолюції 706	
15 серпня	СБ ООН приймає резолюцію 707 з вимогою про припинення Іраком будь-якої діяльності в ядерній сфері й надання вичерпної інформації щодо програм, які він проводить зі створення озброєнь		
16 серпня		Ірак заперечує проти резолюцій 705 і 707	
6–24 вересня		Ірак блокує використання вертольотів для проведення інспекцій ЮНСКОМ, але 24 вересня дає дозвіл використовувати вертольоти	
19 вересня	СБ ООН приймає резолюцію 712 щодо різноманітних аспектів експорту нафти з Іраку, передбаченого резолюцією 706	Ірак ніколи не приймав умов резолюції 712	
21–30 вересня		Ірак не дозволяє інспекторам МАГАТЕ вивозити з об'єкту перевірки документи, що стосуються ядерних програм	
11 жовтня	СБ ООН приймає резолюцію 715, що встановлює плани створення системи постійного моніторингу виконання Іраком своїх зобов'язань, а також фактів відновлення ним програм у галузі ЗМЗ		
11 грудня		Ірак надає інформацію про свої ядерні програми	
19 лютого	Прийнято заяву голови СБ ООН, що наказувала голові ЮНСКОМ відвідати Ірак для отримання безумовної згоди Іраку з резолюціями ООН		
28 лютого	Прийнято заяву голови СБ ООН, яка засуджує відмову Іраку від розкриття інформації про програми в галузі ЗМЗ		
11 березня	Прийнято заяву голови СБ ООН про факти невиконання Іраком резолюції ООН	Заступник міністра іноземних справ Іраку Азіз обговорює питання виконання резолюцій із СБ ООН	
19 березня		Ірак погоджується надати ЮНСКОМ повну й остаточну декларацію про свої програми в галузі озброєнь	
19 червня	Прийнято заяву голови СБ ООН з критикою заяв Іраку щодо демаркації кордонів		
5–26 липня		Ірак відмовляється надати ЮНСКОМ доступ до об'єктів Міністерства сільського господарства і погоджується на це тільки після прийняття заяви голови СБ ООН	
6 липня	Прийнято заяву голови СБ ООН про істотне порушення Іраком резолюції 687		
26 серпня	СБ ООН приймає резолюцію 773 зі схваленням діяльності Комісії ООН з демаркації Ірако-кувейтського кордону		

1992

1992

1992

1992

Дії ООН/Резолюція Ради Безпеки

Дії Іраку

Відповідь коаліції

27 серпня			У відповідь на відновлення Іраком авіаударів по своєму цивільному населенню держави-учасниці коаліції створюють заборонену для польотів зону, яка охоплює територію південних районів Іраку нижче 32-ї паралелі
2 жовтня	СБ ООН приймає резолюцію 778 про перерахування на депонентський рахунок ООН коштів, одержаних від продажу іракської нафти		
23 листопада	Прийнято заяву голови СБ ООН щодо питання виконання Іраком резолюцій ООН	Заступник міністра іноземних справ Іраку Азіз виступає в СБ ООН із заявою про виконання Іраком своїх зобов'язань і з критикою на адресу резолюції 687	
8 січня	Прийнято заяву голови СБ ООН, яка класифікує введені Іраком обмеження щодо повітряних суден ООН як істотне порушення резолюції 687	Ірак заявляє, що не може гарантувати безпеку повітряних суден ООН, що здійснюють польоти над територією Іраку	
10 січня		Ірак вивозить воєнну техніку з кувейтського боку демілітаризованої зони	
11 січня	Прийнято заяву голови СБ ООН із засудженням Іраку за істотне порушення резолюції 687, що виявилось в забороні польотів інспекторів ЮНСКОМ на повітряних суднах ООН		
13 січня			США, Великобританія і Франція завдають авіаударів по установках іракських ППО і радіолокаційних станціях на півдні Іраку
17 січня			США здійснюють ракетний обстріл промислового комплексу в передмісті Багдада
18–21 січня			США і Великобританія завдають авіаударів по радарних установках на півдні й півночі Іраку
5 лютого	СБ ООН приймає резолюцію 806, яка дозволяє ЮНСКОМ вживати прямих дій для запобігання порушенням або їх виправлення у демілітаризованій зоні		
27 травня	СБ ООН приймає резолюцію 833, яка підтверджує актуальність резолюції 733 про проблеми на кувейтському кордоні; гарантує непорушність кордону		
10 червня		Ірак не дозволяє розміщувати камери відеоспостереження ООН на об'єктах, пов'язаних із розробками озброєнь	
18 червня	Прийнято заяву голови СБ ООН, що класифікує заборону Іраку на розміщення камер відеоспостереження як істотне порушення резолюції 687 і попереджує Ірак про серйозні наслідки		
27 червня			США завдають удару крилатою ракетою по штаб-квартирі іракської розвідки у відповідь на змову з метою замаху на колишнього Президента Буша
28 червня	Прийнято заяву голови ООН з критикою заяв Іраку з питання демаркації кордону		
19 липня		Після візиту Рольфа Екеуса в Багдад Ірак дає згоду на розміщення камер відеоспостереження	
16–20 листопада		Іракські демонстранти входять на територію Кувейту, протестуючи проти демаркації кордону	
23 листопада	Прийнято заяву голови СБ ООН про те, що порушення Іраком кордонів суперечить резолюції 687		
26 листопада		Ірак приймає умови резолюції 715	
4 березня	СБ ООН приймає резолюцію 899 про виплату можливих компенсацій іракським громадянам у зв'язку з втратою майна при демаркації ірако-кувейтського кордону		
6 жовтня		Ірак загрожує припиненням співробітництва з ЮНСКОМ і МАГАТЕ, перекидає війська до кувейтського кордону	
7 жовтня			Починається концентрація військ США в регіоні
8 жовтня	Прийнято заяву голови СБ ООН, в якій висловлюється серйозне занепокоєння діями Іраку щодо ЮНСКОМ і Кувейту		
15 жовтня	СБ ООН приймає резолюцію 949, яка засуджує великомасштабне розгортання Іраком частин і підрозділів збройних сил у районі кордону з Кувейтом		
20 жовтня			США і Великобританія вимагають від Іраку відмовитися від «нарощування» воєнного потенціалу на південь від 32-ї паралелі й установлюють зону, заборонену для автомобільного руху
10 листопада		Ірак офіційно визнає Кувейт і встановлені ООН правила демаркації кордону згідно резолюції 833	
16 листопада	У прийнятій заяві голови СБ ООН висловлюється задоволення щодо визнання Кувейту Іраком		

1994

1994

	Дії ООН/Резолюція Ради Безпеки	Дії Іраку	Відповідь коаліції
1995	14 квітня СБ ООН приймає резолюцію 986, яка надала Іраку ще одну можливість для експорту нафтопродуктів і спрямування отриманих коштів на задоволення гуманітарних потреб		
1995	15 квітня	Ірак відмовляється приймати умови резолюції 986	
1995	14 липня	Ірак загрожує припиненням співробітництва з ООН до серпня цього року в тому разі, якщо ЮНСКОМ у своєму звіті дасть незадовільну оцінку співробітництва з його боку	
1995	1 липня	Ірак вперше визнає наявність у нього програми створення наступальної біологічної зброї	
1995	4 серпня	Ірак представляє «повну й остаточну декларацію» про свою програму в галузі біологічної зброї	
1995	8 серпня	Зять Саддама Гуссейн Камаль, який очолює програми Іраку в галузі ЗМЗ, тікає з країни	
1995	17 серпня	Ірак відміняє призначення на липень останній термін і визнає, що програма в галузі біологічної зброї, яку він проводить, масштабніша, ніж визнавалося раніше	
1995	7 листопада	Ірак представляє нову декларацію в ЮНСКОМ про свої програми в галузі БЗ і ХЗ	
1996	10 листопада Діючи в рамках мандату ООН, Йорданія перехоплює партію ракетних гіроскопів російського виробництва, призначену для Іраку		
1996	8 березня	Ірак протягом 18 годин відмовляється надати інспекторам ЮНСКОМ доступ до об'єктів Міністерства іригації	
1996	11 березня	Ірак протягом 12 годин відмовляється надати інспекторам ЮНСКОМ доступ до навчального центру Республіканської гвардії	
1996	27 березня СБ ООН приймає резолюцію 1051 про створення механізму моніторингу експорту і контролю за товарами подвійного призначення		
1996	20 травня	Ірак приймає умови резолюції 986	
1996	11 червня	Ірак відмовляється надати інспекторам ЮНСКОМ доступ до об'єкта Республіканської гвардії, а також забороняє використовувати вертоліт ЮНСКОМ для польоту до місця перевірки	
1996	12 червня СБ ООН приймає резолюцію 1060 з вимогою про негайне надання Іраком доступу до об'єктів і характеризує дії Іраку як явні порушення резолюції ООН		
1996	13 червня	Ірак блокує доступ інспекторів ЮНСКОМ іще до двох об'єктів	
1996	14 червня Прийнято заяву голови СБ ООН, яка направляє Рольфа Екеуса в Багдад для забезпечення доступу інспекторів до об'єктів		
1996	24 червня ЮНСКОМ досягає домовленості з Іраком про порядок проведення інспекцій		
1996	16 липня	Ірак відмовляється надати інспекторам ЮНСКОМ доступ до двох об'єктів	
1996	23 серпня Прийнято заяву голови СБ ООН, в якій обструкція з боку Іраку названа грубим порушенням узятих ним зобов'язань		
1996	3 вересня		США і Великобританія розширюють кордони забороненої для польотів зони до 33-ї паралелі й завдають ударів по цілях у відповідь на здійснене Іраком 31 серпня переміщення військ на курдські території
1996	16 листопада	Ірак забороняє інспекторам ЮНСКОМ вивозити залишки ракет	
1996	30 грудня Прийнято заяву голови СБ ООН із засудженням заборони Іраком вивозу ракетних двигунів за межі країни		
1997	23 лютого	Ірак дозволяє інспекторам ЮНСКОМ вивезти двигуни ракет СКАД за межі країни	
1997	Початок червня	Ірак у ході чотирьох окремих інцидентів перешкоджає інспекціям ЮНСКОМ з повітря	
1997	10 червня	Ірак протягом 7 годин блокує доступ інспекторів ЮНСКОМ до одного з об'єктів	
1997	12 червня	Ірак відмовляється надати інспекторам ЮНСКОМ доступ до двох об'єктів	
1997	13 червня Прийнято заяву голови СБ ООН із засудженням дії Іраку, що перешкождали інспекціям ООН з повітря		
1997	21 червня СБ ООН приймає резолюцію 1115 із засудженням «явних і грубих порушень» відповідних резолюцій і зупиняє процес перегляду санкцій		

1997

1998

1999

1997

1998

1999

	Дії ООН/Резолюція Ради Безпеки	Дії Іраку	Відповідь коаліції
17 вересня	У заяві СБ ООН для преси висловлюється стурбованість з приводу дій Іраку, що перешкоджають проведенню інспекцій.	Проведено відеозйомки, які свідчать, що іракці спалювали документацію на секретних об'єктах, у той час як інспектори чекали дозволу на вхід на територію цих об'єктів	
Вересень/жовтень		Ірак блокує доступ інспекторів ЮНСКОМ до одного з президентських об'єктів	
23 жовтня		СБ ООН приймає резолюцію 1134, яка засуджує невиконання Іраком своїх зобов'язань і попереджує про можливу заборону на виїзд іракських офіційних осіб з території Іраку	
29 жовтня	Прийнято заяву голови СБ ООН із засудженням прийнятого Іраком рішення і вимогою про беззастережну відміну цього рішення	Ірак заявляє, що більше не допустить участі громадян США у роботі ЮНСКОМ, і вимагає припинення польотів У-2	
2 листопада		Ірак попереджує, що не відповідає за безпеку подальших польотів літака У-2, що належить ЮНСКОМ	
12 листопада	СБ ООН приймає резолюцію 1137, що забороняє виїзд іракських офіційних осіб, відповідальних за обструкцію інспекцій ООН		
13 листопада	ЮНСКОМ вивозить з Іраку весь персонал, за винятком небагатьох співробітників у Багдаді; прийнято заяву голови СБ ООН із засудженням дій Іраку	Ірак вимагає виїзду з країни всіх інспекторів, що мають громадянство США, протягом 24 годин	
20 листопада		Ірак погоджується відмінити рішення про висилку інспекторів ЮНСКОМ, що мають американське громадянство	
22 грудня	ЮНСКОМ проводить перевірку «секретних об'єктів» після зволікань із допуском інспекторів; прийнято заяву голови СБ ООН, що характеризує обструкцію з боку Іраку як явне порушення відповідних резолюцій ООН		
12 січня		Ірак оголошує, що заборонить подальші інспекції групи ЮНСКОМ на чолі зі Скоттом Ріттером внаслідок «дисбалансу», що склався між кількістю американських і англійських інспекторів	
14 січня	У заяві голови Ради Безпеки ООН ідеться про те, що дії Іраку є явним порушенням		
16 січня	Група інспекторів ЮНСКОМ на чолі зі Скоттом Ріттером залишає Ірак		
20 лютого	Рада Безпеки ООН приймає резолюцію 1153 про збільшення продажу нафти до 5,2 млрд. доларів		
20–23 лютого	Генеральний секретар ООН відвідує Ірак і досягає згоди з Багдадом щодо обмежених інспекцій президентських об'єктів		
2 березня	Рада Безпеки ООН приймає резолюцію 1154, яка схвалює угоду, досягнуту між керівником ЮНСКОМ Екеусом і заступником прем'єр-міністра Іраку Азізом, і застерігає щодо тяжких наслідків, якщо Багдад не погодиться на досягнуту угоду		
26 березня – 3 квітня	Інспектори ООН у супроводі дипломатів інспектують президентські об'єкти		
4 квітня		Ірак відкриває доступ до президентських об'єктів	
14 травня	Заява голови Ради Безпеки ООН про перехід МАГАТЕ на довгостроковий моніторинг		
19 червня	Рада Безпеки ООН приймає резолюцію 1175, яка санкціонує виділення 300 млн. доларів на придбання запасних частин для нафтового обладнання		
5 серпня		Рада революційного командування Іраку і керівництво партії Баас припиняють співробітництво з ЮНСКОМ і МАГАТЕ, зупиняють інспекції без оповіщення; діяльність із моніторингу дозволено продовжити	
9 вересня	Рада Безпеки ООН приймає резолюцію 1194, в якій засуджується Ірак і ідеться про те, що зупиняється розгляд питання про перегляд санкцій доти, поки ЮНСКОМ не буде дозволено відновити свою діяльність у повному обсязі		
31 жовтня	У заяві для преси Рада Безпеки ООН засуджує Ірак, характеризує цей крок як страшне порушення резолюцій ООН	Саддам припиняє всіляке співробітництво з ЮНСКОМ	
5 листопада	Рада Безпеки ООН приймає резолюцію 1205, яка вимагає, щоб Ірак відновив співробітництво з ЮНСКОМ		
14 листопада		Саддам дозволяє ЮНСКОМ повернутися в Ірак	
9–14 грудня	Група інспекторів ЮНСКОМ зіткнулася з перешкодами у ході інспекцій підозрілих об'єктів		
15–16 грудня	ЮНСКОМ інформує Раду Безпеки ООН про те, що не може виконувати свій мандат із роззброєння, і відкликає інспекторів		
16–19 грудня			Операція «Лисиця в пустелі»
19 грудня		Ірак заявляє, що ЮНСКОМ ніколи не буде дозволено повернутися в Ірак	
4 січня		Ірак повідомляє ООН про те, що не відновить візи для американських і англійських контролерів програми «Нафта в обмін на продовольство», тому що він не може гарантувати їхньої безпеки	
27 січня	Ганс фон Шпонек відвідує південний Ірак і повідомляє про шкоду, заподіяну повітряними ударами		
3 лютого	Генеральний секретар ООН Аннан наказує всім американським і англійським контролерам програми «Нафта в обмін на продовольство» залишити Ірак		
Березень		Ірак відхиляє пропозицію ООН щодо паломників, які здійснюють хадж	

1999

2000

2001

2002

1999

2000

2001

2002

	Дії ООН/Резолюція Ради Безпеки	Дії Іраку	Відповідь коаліції
Жовтень 17 грудня	Рада Безпеки ООН приймає резолюцію 1266, яка дозволяє Іраку перевищити встановлену верхню межу на продаж нафти Рада Безпеки ООН приймає резолюцію 1284, яка уточнює умови, при яких дію санкцій може бути зупинено; засновує Комісію ООН з моніторингу, перевірок та інспекцій (ЮНМОВІК), щоб продовжити здійснення мандату ЮНСКОМ; відміняє верхню межу на експорт іракської нафти	Досі Ірак не погоджується з умовами резолюції 1284	
27 січня Березень	Ганс Блікс призначений головою ЮНМОВІК	Ірак відхиляє пропозицію щодо паломників, які здійснюють хадж	
31 березня	Рада Безпеки ООН приймає резолюцію 1293, що подвоює асигнування на придбання запасних частин для нафтового обладнання		
7 квітня	Голова ЮНМОВІК Блікс представляє організаційний план Раді Безпеки ООН		
13 квітня	Рада Безпеки ООН схвалює організаційний план ЮНМОВІК		
8 січня	Генеральний секретар ООН повідомляє, що Ірак має достатні доходи, щоб вирішувати проблеми продовольства, харчування й охорони здоров'я; Рада Безпеки ООН приймає резолюцію 1302 із вдосконалення здійснення гуманітарної програми	Ірак намагається захопити прямий контроль над певною частиною нафти, що реалізується	
9 листопада		Ірак відхиляє пропозицію Генерального секретаря ООН обговорити інспекції озброєнь	
20 листопада	Комітет ООН із санкцій відхиляє пропозицію про нафтову націнку		
30 листопада 1 грудня		Ірак тимчасово зупиняє експорт нафти	
2 березня	Генеральний секретар ООН повідомляє про те, що недовиробництво нафти Іраком впливає на ключові гуманітарні програми		
7 березня	Переговори між ООН та Іраком у Нью-Йорку щодо відновлення інспекцій озброєнь		
8 квітня		Ірак зупиняє добування нафти	
18 квітня	Переговори між ООН та Іраком у Нью-Йорку щодо відновлення інспекцій озброєнь		
20 квітня			США і Великобританія завдають удару по мобільному радару раннього попередження у відповідь на посилення дій Іраку проти літаків коаліції у південній зоні заборони на польоти
1 травня	Переговори між ООН та Іраком у Нью-Йорку щодо відновлення інспекцій озброєнь		
1 червня	Рада Безпеки ООН приймає резолюцію 1352 про перегляд економічних санкцій з метою поліпшення ситуації з поставками цивільних товарів в Ірак	Ірак наказує п'яти функціонерам, що працюють у рамках програми ООН «Нафта в обмін на продовольство», залишити Багдад без консультацій з ООН	
3 вересня			
11 лютого	Спеціальний доповідач ООН відвідує Багдад		
14 травня	Рада Безпеки ООН приймає резолюцію 1409, переглянутий перелік товарів на 300 сторінках		
12 вересня	Рада Безпеки ООН починає обговорення питання про невиконання Іраком резолюцій ООН		
17 вересня		Ірак заявляє, що дозволить проведення інспекцій із озброєнь у рамках ООН	
8 листопада	Рада Безпеки ООН приймає резолюцію 1441, що містить положення щодо посиленних інспекцій озброєнь		
13 листопада		Ірак приймає резолюцію 1441	
18 листопада	ЮНМОВІК і керівник МАГАТЕ перебувають у Багдаді для проведення технічних переговорів		